

ІВАН КАЛЯНИК

Поэзии

THE

RECORDS

OF

THE

STATE

OF

NEW

YORK

AND

THE

RECORDS

OF

THE

STATE

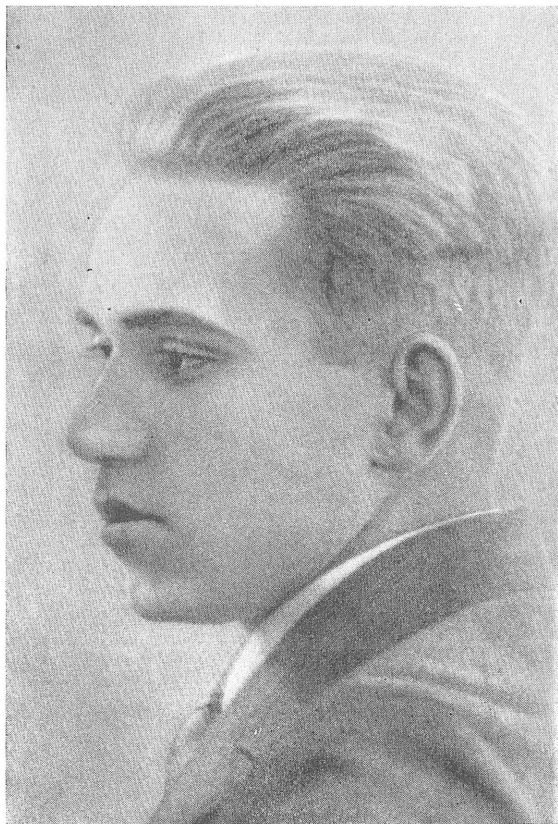
OF

NEW

JERSEY

AND

THE

ІВАН КАЛЯННИК

Шоезії

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК
КИЇВ — 1959

РОБІТНИК-ПОЕТ ІВАН КАЛЯННИК

1

На самій грані двадцятих і тридцятих років у тодішній столиці нашої Республіки — робітничому Харкові розпочався добре відомий «ветеранам» нашої літератури так званий «заклик ударників до літератури». Всі тогочасні письменницькі організації наполегливо розшукували на заводах найбільш обдарованих юнаків, які починали писати, щоб допомогти їм у творчому зростанні і залучити до своїх спілок.

Найбільш активно і найпомітнішими групами тоді ввійшли в українську радянську літературу юнаки із Харківського паровозобудівного заводу — ХПЗ, а трохи пізніше—із щойно побудованого—ХТЗ. Та й насправді ці юнаки в більшості своїй вже мали маленький письменницький досвід: на початку вони виступали зі своїми творами в заводських друкованих газетах — багатотиражках.

Але не обійшлося тоді також і без деяких кумедних випадків: в групі талановитої робітничої молоді часом потрапляли люди, що прагнули до літератури, але не мали анітрошки ні талану, ні елементарної культури.

Незважаючи на ті поодинокі життєві курйози, заводські багатотиражки робили серйозну справу і в плані готування майбутніх поетів і прозаїків, що виходили з робітничого середовища. Найбільшу групу тієї молоді дала відома в Харкові газета ХПЗ—«Харківський паровозник». На початку тридцятих років навколо неї групувалися робітники-літератори, щирі і запальні шанувателі нового поетичного слова тієї бурхливої доби, ще зовсім юні початківці: Віктор Вітковський (редактор газети), Сергій Борзенко, Іван Калятник, Микола Нагнибіда, Іван Шутов, Гр. Литвак, Сергій Роговик. Всі вони починали свою літературну працю з газетярської, як журналісти. Пізніше до них близько стояли, дружили з ними російські харківські письменники Борис Котляров і Петро Северов.

В. Вітковський і С. Роговик у ті роки видали по дві чи три маленькі книжечки своїх поезій і потім якось відійшли від літератури, замовкли. Всі інші товариші, крім Івана Калятника, працюють і нині: їх знають наші читачі і як журналістів і як письменників.

ХПЗ був одним із найславніших харківських заводів. Цей завод знали і любили наші письменники. На заводі і в літературному гуртку «Харківського паровозника» часто бували Микола Куліш, Петро Панч, Григорій Епик. Заводські початківці познайомилися з ними близько, шанували своїх старших учителів, дружили з ними.

Поетична молодь тоді захоплювалася творчістю В. Маяковського, М. Асеева, Сергія Єсеніна, В. Чумака, В. Сосюри, П. Тичини, М. Рильського та ін. Особисте знайомство юнаків із ХПЗ з видатними українськими письменниками — Остапом Вишнею, Миколою Кулішем, Петром Панчем, відома річ, було потрібним і корисним для молоді.

Коли вже ця молодь почала друкуватися в столичних наших журналах, тоді Остап Вишня, Микола Куліш найкраще майбутнє пророкували молоденьким хлопцям — прозаїку Сергію Борзенкові і поетові Івану Каляннику як найбільш обдарованим із усієї групи «Харківського паровозника».

На велику нашу печаль, доля не судила Івану Каляннику розвинути свій талан до кінця і виправдати світлі надії своїх старших друзів і порадників.

2

Батько поета — Іван Тимофійович Калянников тепер, у 1959 році, подає нам такі коротенькі й скупі біографічні відомості про свого сина.

Український поет Іван Калянник народився 20 березня 1911 року в селі Дятькове Брянської області, колишньої Орловської губернії, в родині службовця. Мати його, дочка робітника, сама працювала робітницею на Дятьківському кришталевому заводі... 12 березня 1943 року вона була по-звірячому вбита у своїй квартирі в Харкові: пострілом есесівця в спину.

Батько працював в головному управлінні Мальцевських заводів. Наприкінці 1922 року його перевели на роботу з Дятькова у Харків. Тут батько поета і його товариші по роботі організували на свої кошти семилітню школу, яка містилася в будинкові по вулиці Пушкінській, 66.

1926 року його син Іван закінчив семилітку. На прощання з цією школою він написав російською мовою вірш товаришам по школі. Поет почав писати ще в 1922 році, дуже рано, коли йому тільки минуло 11 років.

В 1925 році Калянников присвячує дві свої поезії Володимиру Іллічу Леніну — «У Кремлі» і «Клятва».

Батьківська любов — поміж багатьох старих і по-жовклих, немов листочки гербарію, папірців — зберігала перші вірші свого сина, свого маленького Іванка-школяра....

Подальше навчання сина в Харкові, з незалежних від батька обставин, довелося припинити. Іван Калянников мусів виїхати на батьківщину в Дятьково. Там він закінчив десятилітку в 1928 році.

Ще в Дятьково майбутній поет читає багато історичних книг, любить поезію. Особливо він захоплюється творами Некрасова, Пушкіна, Лермонтова, а також Єсенина, якому присвячує два своїх вірші.

Повернувшись до батька в Харків, син спочатку вчиться у профшколі, потім поступає розмітчиком в дизельний цех ХПЗ. Тут він починає співробітничати у заводській газеті, знайомиться і дружить з тими юнаками, про яких ми згадували на початку цих споминів.

Іван Тимофійович згадує: «В 1930 році мій син знайомиться з поетом П. Г. Тичиною, який щиро і поділовому зацікавився творчістю молодого поета, допомагав йому. Старший поет радив йому писати про українських робітників українською мовою. Іван трохи змінює прізвище — на Калянник».

Батько згадує в довідці, що Іван Іванович Калянник в 1932 році одружився з Олександрою Василівною Щербаковою, яка працювала тоді на фабриці імені Тінякова. У них народилася донька, яку поет назвав простим і романтичним французьким іменням — Жанна... В роки Вітчизняної війни, в тяжкі дні німецької окупації вони жили і страждали в Харкові з усієї родини лише удвох: дід і маленька чорноока дівчинка.

Молодий поет багато мандрував на початку тридцятих років: по Україні, Кавказу, Середній Азії та Уралу.

Твори юнака, крім десяти окремих книжок, які ви-

йшли в Харкові, Києві та Одесі, часто друкувалися в харківських журналах, газетах. Його перші три вірші — «В роще», «Песня» і «Молодежное» були надруковані в газеті «Брянский рабочий». Друкувалися поезії Івана Калянника також у Москві, в журналах «Красная нива», «Огонек».

Багато ще міг би згадати батько: щасливого, доброго, тепер уже далекого! Та на цьому кінчаються короткі писані спомини батька, якому судилося з тяжким болем пережити свого сина...

Але велика частка свідомого життя юнака — у його творчій спадщині, в його щирих і молодечо-запальних, задушевних поезіях. І тому не кінчаються наші спомини: його читачів, його вічних друзів.

Трагічно кінчилося життя поета Івана Івановича Калянника у 28 літ. Він помер у розквіті своїх сил — 10 квітня 1939 року.

3

Передмова до книжки поета начебто зумовлює до критичного розгляду його спадщини. Але я вбачаю,— що це недоцільно, це не випадає мені. Хай критичні розвідки пишуться потім, після нової публікації його творів.

Мені ж хочеться більше сказати про те, що пам'ять друзів поета ще несе в доброму теплі серця: дбайливо несе, але й розгублює по дорозі. Отже, мова про те, що може забутися і потім уже не згадається нами.

Прийшли і прийдуть нові покоління, які не знають тих сонячних та буремних днів,— днів двадцятих і тридцятих років,— а в тих літах, може, не визнають і ясно уявити не зможуть яскравий і короткий, мов промінь зорі, шлях одного з молодих поетів-робітників.

Я познайомився з Іваном Калянником в дуже сонячний день весни 1929 року: на майдані Тевелєва у Харкові до мене підійшла група юнаків-поетів із ХПЗ, і серед них був Іван. Коли він назвав себе, то я вже знав його прізвище з харківської газети — там були опубліковані його вірші «Ранок», «Робота».

Дуже полюбляючи «Гайявату», в тому ж розмірі і навіть білим віршем без рим,— поет відважився розпочати свій шлях. А писав він про свій цех і завод:

На зелені, житні ссла
ллеться колосом проміння,
і високі урожаї
села шлють на клич заводів.

Я веселою ходою
йду робити в першу зміну
і на вулицях рум'яних
п'ю хороший, свіжий простір.

Тут іще не кожне слово зважене, не кожне на місці. Але ж спів і саме ставлення до праці — романтичне і радісне! Почувається настрої часу — труд для народу. Нові риси труда, людського характеру, — і першу свою маленьку книгу поет називає: «Риси обличчя».

З відкритим і радісним лицем
ми зустрічаємо знайомий цех,
де шепіт пасів
під самий дах
і стружок тече
голуба вода...

Це все—ще трохи поверхово, часом недосконало у слові, у виразності картинки, позначено не зовсім добрими прикметами поетики тієї переходнової доби, коли старе все дуже різко переоцінювалося, але все нове ще не зовсім ясно було навіть окреслено.

Ритми ж поета потроху устальються, стають чіткішими:

До боїв
сьогоднішніх
гартувала нас
вольова напруженість
робітничих мас.

У цьому Каляник перегукується з кращим, що принесли нам Василь Чумак і Еллан-Блакитний. Більше враження на літераторів і читачів справив романтичний вірш Каляника «Гези»:

Корчиться ніч над Брабантом,
грає полум'я жовтим бантом,
чути тупіт веселих ніг,
тупіт веселих ніг.

Між дерев пролітає вітер
і солодкий розносить жах,
і вогненні ковтає квіти
на колоні гладкий монах.

Хтось би сказав тоді,— та й тепер!— надто прискіпливо шукаючи реалізму: ну що ото за «веселі ноги»? Але ж згадаймо дуже старовинний літературний документ: «скакахом і плясакхом веселимі ногами...»

Романтична піднесеність тих років у російській та українській поезії насправді не входила у суперечність з романтичними, мрійницькими настроями нашої чудової епохи. Іван Каляник любив тоді і часто декламував по пам'яті поезії Володимира Луговського.. Ми бачимо тепер, що уподобання робітника-поета цілком виправдане часом...

Вірш «Гези» Каляник написав у 19 років. Його і багатьох юнаків захоплення легендою про Тіля Уленшпігеля тоді було не випадковим. Доба великої бороть-

би за національне визволення і відродження Фландрії,— та ще так і трагічно-гірко, і відчайдушно-весело, барвистим пензлем всемогутнього народного і воістину невмирущого оптимізму змальована Шарлем Де-Костером! — ця доба всім найпрекраснішим якось дуже гарно перегукувалася з неповторною і незрівнянно величнішою добою соціального визволення наших народів! Україна здобула уперше за віки свою національну гідність: державність, мову, визнання між народами, починала творити свою вільну соціалістичну культуру.

Зі старої світової спадщини підхоплювалося все, в чому була сила народного духу, людської надії та оптимізму. Навіть індивідуальна людська сила у боротьбі за щастя особисте і щастя людське. Згадаймо свідчення Н. К. Крупської: як великий Ленін любив творчість Джека Лондона!

З поезії у тій спадщині підхоплювалося все те, в чому були ритми бойові, наступальні, ритми і тони певності своїх сил і своєї перемоги. А також — і мотиви великої людської дружби, відданості своєму класу, народу, своїй Вітчизні.

Навіть те, що не зовсім пасувало до нашої доби по змісту, або й суперечило їй, але що було близьким по настрою, силі вислову: от саме таке було у ті роки захоплення поетичними ритмами Редіарда Кіплінга.

Пригадується, як мої молодші друзі, і серед них найбільше Іван Каляник, любили повторювати хороші рядки Кіплінга про бойову мужську дружбу, — проказувані в стислому і сильному російському перекладі:

Мир — лишь свет от лика друга,
Все иное — тень его.

Варто згадати, що наш поет-юнак, при всьому захопленні тими ритмами, намагається і ту творчість, яка

його вражає, все ж по-своєму осмислити: у нього ми читаємо вірші, де він полемізує і з Еріхом Ремарком, і з Кіплінгом.

Ось поглянемо: це давнє за поетикою, за висловом— і водночас близьке нам: то перегукуються часи...

Фріце!

На тебе

чекає мати,

де тополі біля хати

глухі.

Листи приносять без

поштових марок...

Потім

приходить Ремарк,

пише

про ЦЕ

книгу...

Вірш Калянника пройнятий гострим прстестам проти пасивного пацифізму, примиренського ставлення до найстрашнішої трагедії людства — війни.

Бардові імперіалістичних походів Британії Кіплінгу наш поет спокійно говорить, що інтереси малої групки владарів він захищає і славить, а справжні ідеали людства — вони не ті, вони вищі, благородніші: це доля простих людей, і щастя для всіх. Та й не треба поетам умисне і фальшиво шукати вічних протиріч і непримиренності поміж Заходом і Сходом! Прості, трудящі люди світу — всі брати.

Робітничий юнак-поет жадібно, наполегливо, багато читав. Він любив і поезію, і добру прозу. Може, з поезії не завжди вибиралося все те, що заслуговує на найбільшу увагу. Так от я пригадую, що серед російських харківських поетів того часу, особливо серед молодих, було якоюсь своєрідною модою читати та багато говорити про символістів, а також про Ключова, М. Гумільова, Г. Ахматову, не кажучи вже про Сергія Єсеніна.

Якщо говорити про перших із цих поетів і коли мова могла йти про вивчення поетичного ремесла,— то, може, все варто було читати і десь чомусь корисному по-вчитися. Але ж музи великої особистої скорботи і розчарування не могли настроїти на добрі струни серця поетичну молодь! Та й головна біда: ці, часом красномовні і вибагливі поети, що володіли і сильним поетичним словом, але висловлювали яскравими барвами свої вузько стоїтичні почування,— вони відводили літературну молодь від найвищого завдання у тому навчанні: від орієнтації на найкращих виразників душі народу — великих, глибоко народних поетів,— Шевченка, Некрасова, Пушкіна, Франка і Лесю Українку.

На честь нашого поета слід відзначити, що всі ті юнацькі уподобання і зачитування «ефектними», «модними» поетами тих років на його творчості — саме в темах і змісті — майже зовсім не позначилися.

Мені відомо, що крім Чумака та Блакитного, він тоді шанував і любив поезію Володимира Сосюри, Максима Рильського, Павла Тичини. Починав прислухатися до Володимира Маяковського, уважніше читати його. Хоч «наспівні», пісенні поети юнаку були ближчі до серця.

Я вже згадував про те, що Калятник дуже любляв книги про країни Сходу. Можливо, трохи й через це захоплення орієнталістською літературою, а більше— після подорожів до нашої Середньої Азії старших товаришів, письменників Івана Сенченка, Василя Мисика та після їх розповідей і творів про ті краї,— Іван Калятник починає мріяти про далекі мандрування.

Восени 1931 року він разом зі мною і Мисиком вступає в технікум східознавства, який відкрився в Харкові: ми всі хотіли хоч трохи навчитися там ірансько-таджицької мови. Арабське письмо, ті мудрі і складні візерунки, хоч дуже красиві зовні, нам давалися з

надзвичайними труднощами. Значно легше їх опановував природжений лінгвіст Василь Мисик. Оту арабську абетку, — як ми потім довідалися в Таджикистані, — самі таджицькі діти мусли в школах вивчати протягом п'яти-шести років підряд!..

Скільки там слів таджицьких ми не вивчили, а вже влітку 1932 року вирушили до Таджикистану утрюх. Та й не самі: ми їхали на практику разом з молоддю технікуму... Це було на початку червня. У Харкові все буйно зеленіло, розквітало. Друзі влаштували нам про-води.

До мого помешкання в будинку «Слово» тоді прийшли старші і молодші товариші: Микола Гурійович Куліш, С. Борзенко, М. Нагнибіда, І. Шутов, В. Вітковський, І. Калянник, іще деякі їх товариші з ХПЗ. Бесіда вийшла змістовною і чудовою: Микола Куліш прочитав нам свою прекрасну нову п'єсу «Патетична соната».

Більш поетичного твору у нас не було за все те десятиліття, до того ж, автор умів блискуче читати свої п'єси... Через багато років, не так давно, тільки читання Олександром Довженком своєї п'єси «Нащадки запорожців» знову нагадало мені і манерою читати, і силою слова те давнє виняткове враження.

Сама дорога видалася цікавою, багатющою на враження. За Ташкентом неймовірна азіатська спека. Ми їхали у товаристві тридцяти дівчат і хлопців із технікуму. Молодь завжди весела й дотепна, а Іван Калянник був тим молоденьким студентам майже ровесником. Не обходилося без жартів, вигадок.

Рятуючись від жахливої спеки і духоти вагона, ми роздягалися і в самих трусах часто сиділи на приступцях вагона, задивляючись цілими годинами на мовчазний і жовтий простір одноманітних блискучих пустинь.

Та в цьому просторі були і своя краса, і свої незбагненні чари!..

Іван Калянник любив і вигадку, і жарт. То були розваги в монотонній путі, шукання спочинку, бо всіх вона стомлювала, як не дивно, бездіяльністю. І спекою, спекою! Навіть ночі були душні, гарячі. Калянник з юнацькою жадібністю стрічав нові краї та землі, дещо занотовував, починав ескізні віршовані зарисовки ще в дорозі. Читав їх подругам по технікуму. У нього була незмінно добра вдача. Він любив людей.

Над річкою Дюшамбінкою, в колишньому кишлаку Дюшамбе, що тоді вже почав виростати на широку і гарну столицю Таджикистану, ми провели тижнів зо два. Молодь роз'їхалася в райони, в гори. Потім майже всі студенти захворіли на важку тропічну малярію і з ними Василь Мисик. Убереглися від неї тільки ми з Калянником.

Ми удвох з ним вирушили згодом у середньоазійську Венецію— до міста Ходжента, Канібадама та Ісфари. Щоправда, Іван довго не міг витримати тієї азіатської спеки, і через тиждень, ще й скучивши за своєю, як він казав,— «світ-Олександрою», він вирушив додому, покинувши мене у Ходженті. Він присвятив Олександрі Василівні багато віршів, які читач знайде і в цій книзі...

Я докладніше спинився на цій подорожі Калянника в Середню Азію, бо саме вона стала приводом до того, що робітник-поет із ХПЗ стає після тієї дороги співцем нової нашої, відродженої Жовтнем, неосяжної і широкої Азії. В ближчі роки у Харкові він присвятив їй кілька своїх нових книг.

чить переконливо; це — з листа «До червоної молоді Шанхаю»:

Ми знаємо:

дзвін ієн і долару
міцно до купи зшивь —
японського мікадо
й китайського Чан Кай-ші,
п'ять шостих землі і морів сувоїх
скував людожерний струп —
Шнейдер-Крезо
і Сігроєн,
Рокфеллер і Крупп.

Своїй дружині Олександрі він послав з дороги такі теплі і хороші рядки:

Світе мій, рум'яна Олександро,
ближче теплу руку — і ходім
в заморожені січневі мандри
через наші площі молоді.

Або:

Ближче очі — і заглянь в зіниці:
бачиш, в глибині, далеко, там —
пролітають незнайомі птиці,
друзі і ровесники орлам.

Поможи мені одну впіймати,
щоб над цим простим собі столом
пісня перевозданна і крилата
загриміла і знялась орлом.

... Скільки ще міг би писати доброго і сердечного для слави нашої поезії наш милий і незабутній друг Іван Калянник!

...Я перечитую рукопис, де зібрано все краще з книг товарища і друга, і ніби розмовляю з ним віч-на-віч,— через всі довгі роки і простори. І немає — ні забуття, ні тліну, ні смерті. Немає смерті душі! Я бачу його знову веселого і задушевного, бачу живого...

Він сам казав колись,— в азіатські тихі і журні надвечір'я, коли сонце сідало в піски, під монотонний і владний гуркіт заліза на рейках:

«Я ніколи не боявся смерті. Людині не треба боятися особистої смерті. Не треба навіть думати про неї ніколи. Вона й сама прийде в роковий час. Людина мусять любити інших людей, хоч трішки добра зробити для них. Тоді добрим словом згадають. Люди ж — мов квіти на землі. І неповторні мов зорі».

Такий він і був неповторний, як зіронька ясна, наш робітничий юнак-поет.

Були роки, на початку тридцятих, коли Іван Каляник і ще деякі його ровесники з ХПЗ у моїй хатині в Харкові днювали й ночували. Василь Мисик тоді один раз весело розсміявся і сказав мені:

«Це виходить оригінально: вони починають писати про свої машини, а ти їм читаєш Лермонтова, та ще такі вірші, як «По небу полуночи ангел летел...»

Що ж, усе було потрібно в нашій юності, в ту чесну і сувору епоху. І Лермонтов таки пасував до неї здорово. Був і Блок, і Рильський, і Олесь. А з Сосюрою Іван Каляник стрічався особисто таки частенько.

Молодий наш поет був середнього зросту, з крупними рисами обличчя, вродливий юнак. Мав пильні і водночас дуже лагідні — прекрасні карі очі.

Він казав мені: «Оце видав я книжку «Риси обличчя». А колись напишу і назву «Обличчя»... Не судила доля йому домалювати власне добре людське обличчя.

Він був дуже вразливий на все печальне чи гірке у житті,— і то не у нього самого, а інших. Ділився зі мною всіми болями.

10 чи 11 травня 1933 року ми прогулювалися з Миколою Кулішем і Остапом Вишнею на тихих і зелених вуличках харківської Шатилівки: тієї, що недалеко від Сумського базару і будинку письменників «Слово» і глибокого яру перед Лісопарком... Саме рясно зацвіли вишеньки у дворах. Куліш не одривав очей від них і сказав: «На світі немає нічого ніжнішого і такого зворушливого, як цвіт вишеньки і черешні. Щось найчистіше у житті. Ніби дівчина, що прибралася до вінця. Стоїть собі у біленькій фаті... А нам — така тиша і радість у серці...»

Куліш і Вишня були задумливі, та не сумні. А ми з Іваном милувалися і черешнями, і ними.

Іван Калянник ніколи потім не міг забути ні того дня, ні тої прогулянки на Шатилівці.

Якось у березні, іншого року, ми йшли з ним по Чернишевській недалеко від Спілки письменників. День був золотий, блискучий, як буває лише на початку дружньої і раптової весни.

З одного двору вийшов на вуличку дідок-сліпець. Без шапки. Легкий вітерець розвівав його ріденьке рудувате волосся. Зовсім сліпий дідок сумно піднімав, підставляв худе обличчя до сонця і ніс на руках дитинку — немовля. Щось ніжно воркотів до дитини.

Іван спинився біля дідка. Не міг рушити далі. Потім сказав мені приглушеним голосом:

— Сумна минула епоха отак могла виносити людину у майбутнє.

Я повернувся до нього здивовано. Він раптом одвернувся. Я глянув: мій Ваня плаче...

Так і залишився він для нас усіх Іваном, Іванком.

А Іваном Івановичем йому і не довелося у житті бути.

Хай буде йому кращою нагородою за всі труди, болі і радощі життя, ті радощі, які хотів він і людям подарувати! — нехай буде йому наша сердечна пам'ять: юна русява або чорненька голівка дівчини чи хлопця, схилена над його посмертною книжкою.

Терень МАСЕНКО

3 книги

„Риси
обличья“
(1931)

РАНОК

Ніч схиляється на захід, —
понад містом зорі нижче,
понад містом гасне місяць,
упливаючи за обрій.

В лісі перший птах ударив —
відгукнувся ліс росяний,
степ прокинувся врожайний
від комбайнового співу.

На заводі третя зміна
вже закінчує роботу,
випускає із вагранок
чавуну останній витоп.

По шляхах старих і сивих
від Полтави до Херсона,
від Херсона на Луганське
з хлібом йдуть червоні валки.

На заводі дзвін і стукіт —
голос праці і металу,

щоб в світанок, щоб по селах
трактори,
        плуги,
                комбайни.

На зелені, житні села
лється колосом проміння,
і високі урожаї
села шлють на клич заводів.

Я веселою ходою
йду робити в першу зміну
і на вулицях рум'яних
п'ю хороший, свіжий простір.

Відкриваючи легені,
п'ю хороший, свіжий простір,
і туга, ритмічна сила
наливає кров'ю м'язи.

Наливає кров'ю м'язи,
щоб, схилившись над верстатом,
сім годин віддав роботі —
Дніпробуду,
        рудням,
                селама.

От гуде гудок останній...

РОБОТА

День починається так:
трамвай,
цех,
плита.
Гудка нервовий рев,
і от
робота бере —
м'язи,
думки
і рух
напружених кров'ю рук,
серця чіткий стук,
все
кладе на плиту.
Крейдою вкрита деталь,
і вчищена плита
новий
зустрічає день.
Залізну розмічую річ
і кожним рухом плеч
і кожним рухом рук
темп

бадьорій
беру.
Праця моя
проста —
розмітив деталь
і край,
а далі
буде верстат,—
стружок срібляна гра.
З поверху другого я
бачу
крізь дим і шум:
країна
встає —
моя,
пісня
встає —
моя,
як з фонтану
невпинний струм.
Чую —
шумлять дроти,
дим пливе золотий,
рейки на обрїй лягли
і у зеленій млі
на полі цвінуть жита.

Роботи чекає верстат,
і майстер до мене:
Що ж довго
деталь
не даєш?
Зараз...
Керню річ

і кожним рухом плеч,
і кожним рухом рук
темп бадьорий беру.

«Зульцер»
стоїть внизу,
до нього
частини везуть
з верстатів
зводи важкі.
Звід —
величезний кінь,
залізний та молодий,
по рейках
туди і сюди.
«Зульцер»
зовсім готовий.
Скоро
нафтова
кров
почне
розрахований хід.
І, гей!
загудуть
цехи,
завод
до глибин
здрига
ходою
ударних
бригад.

В ЦЕХУ

З відкритим і радісним лицем
ми зустрічаємо знайомий цех,
де шепіт пасів
під самий дах
і стружок тече
голуба вода,
де кожен рух
у майбутнє
зроста.

Приклад:

стоїть токарний верстат,
вгрузає грузно в метал різець,
і рветься пісня
з крицевих глибин —
пафос
неповторенної
доби.

Одразу, —
струму нема, —
кінець.

Цех вмирає
на п'ять

країна чекає,
країна жде,
і рвуть на шматки
цеховий
день
слова, що мов кулі,
зриваються з губ.
І от,
здіймаючи
трансмисій шум,
біжить
по дротах
електричний струм.
Шепіт пасів —
під самий дах,
струмок тече,
голуба вода,
І як матеріал для великих поем,
у кожному русі —
темп.

ТЕМП

Я чую крові
дзвін важкий,
різець
схопили
дві руки,
аж на долонях
риси
жил
намічено.
І от біжить,
прискорюючи рух,
по цеху
металевий
гук.
І я схиляюся
униз,
а низом
дзвонить
синій
бризк,
скажено
крутиться

деталь.
Я пальцями
беру метал,
і відчують
нерви рук
веселу
металеву гру.
Я чую крові
хід
тугий,
різець
накреслює круги,
і на золочених
витках
моя здригається
рука.
Напружене
своє
лице
до мене
повертає
цех.
Зробити
треба
цю деталь,
сьогодні —
це моя
мета.
Довести мушу я
усім —
за дві години,
а не
сім,
ми зробимо,

ми зробим
те,
коли у русі
тільки
темп.
Крізь цех
я бачу:
далечінь,
швидкий
по рейках
потяг мчить,
під ним
вгинаються
мости,
і дим
зривається
густий,
і кострубатий гук
іде музикою
в блакитний день.
Для нього я
пустив
верстат,
і мрія
в дійсність
пророста,
останні стружки
вниз
летять —
підойму виточив,
і я
завдання
виконав
на сто...

Робота —

стоп.

Підходить майстер:

«Це ось да-а» —

аж в руднях

загула руда,

і відгукнувся

Дніпрельстан,

проміння

впало

на верстат.

В руках

блищить

нова деталь —

мета.

УТОМА

За вікном морок
морозний повзе,
трамвай шкутильгає
в снігу по коліна,
позаду —
у брязкоті
встав ХПЗ,
підставивши вітру
продимлені стіни.

Утома лягає
на плечі мої,
я з цеху ударного
їду додому.
Спочинок прийшов,
як хороша знайома,
батьорістю м'язи
мої напоїть.

Республіко!
Сонце
розкраплює сніг,
і м'язи спочинок
готує у похід,

щоб завтра,
як вчора,
як завжди,
я міг
включатись
на повний
у похід Епохи.

ПОДОРОЖ ДО СТАЛІНО

Скільки диму в небо звалено,
аж на вечір скидається день,
це багате
на вугіль —
Сталіно,
це багате
на руди —
Сталіно,
це багате
на м'язи —
Сталіно, —
місто невтомних людей.
Я з трамваю зійшов,
і от —
важко дихає в синь завод,
важко дихає в синь —
росте,
пригортає до себе степ,
до старих степових осель
гомін молодості несе.
Понад містом дроти гудуть
про залізну його ходу,

і летить розхлестаний спів
у прозору блакить степів.
Тільки очі удаць мої —
димарі пролітають вдаль —
це країна моя стоїть
і висока і молода,
це країна моя стоїть
і висока і молода!

ТРИВОГА

За вікном пролітає
рахманна земля,
ми з тобою отут
в коридорі одні,
у своєму купе
старий провідник
снить про давні бої
на жорстоких полях.

Над собою він чує
кулі розгон
і гарячих наказів
рішучі слова
він сприймає, як день,
і в уяві його
розлягається знову
ніч бойова:

вітер легко лягає
на вибигий шлях,
а у ніч волохату
важко дихає кінь,
від галопу здригається

вогка земля,
і по зорях прозорих
б'ють копита важкі;
і на Київ ідуть
ешелони і тиф,
пісня котиться хмарна
і над степом росте...

Нам назустріч вантажний
прогуркотів,
і за вікнами знову
примружений степ.
Провідник прокидається,
поїзд летить.
Ти зі мною стоїш,
хороша моя.
Коли вдарить гроза
і на нашій путі,
ти зі мною стоятимеш
у майбутніх боях?

Ти зі мною стоятимеш,
люба,
чи ні?
Так яка ж твоя відповідь
буде мені?

Наче птиця блакитна,
за вікном далечінь,
чую роки бентежні
надходять з проваль,
знову скроні в напрузі,
і зросте уночі

на могилах старих
молодая трава.
Бачиш, зорі далекі
тремтять угорі,
мирний місяць над нами
схилився і спить.
Коли станеш, тоді —
не жалію — бери
моє серце тривожне,
мої руки,
мій спів.

ГЕЗИ

Корчиться ніч над Брабантом,
грає полум'я жовтим бантом,
чути тупіт веселих ніг,
тупіт веселих ніг.

Між дерев пролітає вітер
і солодкий розносить жах,
і вогненні ковтає квіти
на колоні гладкий монах.

Отче любий!
Ти кріпко зв'язаний,
гірко пахнуть на вітрі м'язи,
це ж для тебе танки і рев,
для тебе танки і рев.

Гей! Виносьте церковні чаші,
наливайте вина скорій, —
час прийшов святкувати наше
свято полум'я і зорі.

І червоною ніччю біля
міста котиться люте — Гах!
Це ідуть однодумці Тіля
Уленшпігеля. По шляхах

золотих і старих Брабанту;
трощить сон бій барабану,
гези йдуть (аж тремтить земля)
на шановного короля.

Гей! Дрижіте, фламандські липи,
що нам смертю були спокон,
папі римському та Філіпу
ми покажемо свій закон.

Хай тупочуть ногами об діл,
шовком жах стирають з лиця,
це батьків попалених попіл
стукотить у наших серцях!

Рвуться полум'я жовті смуги,
від монаха ось скоро — вугіль,
жирний був він,
а бач загас,
що ж останеться, любий, з вас?

Гей! Виносьте церковні чаші,
наливайте вина скорій,—
час прийшов святкувати наше
свято полум'я і зорі.

ПОЇЗД

Хитнувся вагон
на брудний перон.
У берез на плечі
голуба далечінь.

Лежить роса,
мов
шовк
на путях,
диму
до-о-вга
коса —
пішов паротяг.

По рейках —
гук,
по рейках —
грім,
швидкий,
чітко
рух,

хай під небо
дим.

Дзвін
дротів на зем —
любо сяє
рінь,
він
в колгосп
везе
нові
трактори.

... А пшениця росте —
гей, там сиві шляхи.
Цей дарунок степ
в осінь дасть
у цехи.

Щоб по селах —
скрізь
зоряний вогонь,
щоб машини
віз
не один
вагон!

Щоб по рейках
гук
мов стріла летів
і крицевий рух
гуркотів по путі.

Іде
паротяг,

гуде
    паротяг —
за нове,
    за нове,
        за нове
            життя!

3 КНИГИ

„Висока
путь“
(1932)

Десь
далеко:
сонце,
мати люба,
діти,
а у полі
тільки вітер.
У цілому світі
ніч і вітер.
Виблискують очима
в предсмертній агонії,
бачите,
бачите, танцюють
по полю
коні...
На вулицях
по бруку —
крок
і кров.
Вдарило —
«Повстаньте гнані і...»
гармати,
гармати,
«...голодні...»
на захід,
на південь,
на схід.
Фріце!
На тебе
чекає мати,
де тополі біля хати
глухі.
Листи приносять без
поштових марок,

це
не жарт,
не гра.
«З Інтернаціоналом...
прав».—

1931

Тому і швидко
зупинився рух
твого великого
людського
серця.

КУРС

Від Путіловця і до «Аврори»
розкотився молодистий шквал,
і несла до Фінського,— за город
звістку сонцерадісну Нева.

Лютістю одвертою шпурляло
в бога,

в дошку.

Крізь вогонь і дим

це тебе —

дитину з Арсеналу —

привітали рудні і степи.

Підвели батьки до сонця шиї

і до бою,—

у майбутнє крок,

це вони обороняли Київ

з піснею гарячою, мов кров.

«Я на варті сиджу —

бережись, буржуй,

гладкий,

бережись —

по кишнях

не ножі.

У кишені
наган,
наша певна нога,
наші руки —
безмін,
наша воля —
без змін».

Ти народжувалась.
Ти зросла,
плечі розправляючи свої,
і гримить Інтернаціонал
на весь світ
найкраща із країн.

Через дні, що вирушали в похід,
через комсомолію
і цех
я пізнав тебе, моя Епохо,
і вороже я пізнав лице.
І тепер, коли минув двадцятий
мій весняний, мій рум'яний рік,—
хочу я
твій розмах перейняти,
голосом
твоїм заговорить.

1931

3 КНИГИ

„Поэзія“
(1933)

ЛІСОРУБИ

Рушаємо в далеку путь,
під ноги — вітер, сніг,
за нами дерева гудуть
тривожно вдалині.
Уперта молода хода,
нехай мороз дзвенить,
важка сокира на плечі,
у ній відбито —
далечінь
і сніг, немов огні.
Рум'яний холод з моря йде,
веде морозну гру,
та цілий день співа пісень
веселий лісоруб.
Та цілий день — удаль розгон.
як чоти пліч-о-пліч,
у ніч шпурляємо вогонь,
і вітру льодова долонь
не поверта облич —
туди,
де в'ється дим з осель,
де в хаті жінка жде.

Хай не один з нас упаде
в таєжний волохатий день, —
все ж нашу справу донесе
до моря Єнісей.

По морю піде пароплав
вантажний за кордон, —
не марно ж кожний з нас рубав
у день по двадцять тонн,
у день по двадцять тонн! І от
будуємо завод,
уже до нашої землі
підходять кораблі,
везуть верстати на завод
за наш радянський ліс.
Завод —

комбайни
на поля —
країна —
твій наказ...

Під снігом

чорна спить земля,
але ми

виконали план,—
ми здійснили наказ.

РАДІСТЬ

Йдемо бригадою з роботи,
ранковий над заводом дим,
і гуркотять назустріч поїзди
із хлібом, як сталеві чоти.
Республіка і день і ніч в напрузі —
д'гори підносить корпуси
у сонячну далеку синь,
і тирса вікова на рідких межах в тузі.
А ми йдемо, мої засмагли друзі,
у свіжості спочинку і роси.

ПІСНЯ

Ходить вітер по степах,
в'яне дощик на губах,
гей, багато розгубилось
під тополями папах.
Гей, багато розгубилось
під тополями папах.

Зеленіє вікова

над могилами трава,
кінь не втік від пута й кулі —
вершника не врятував.
Кінь не втік від пута й кулі —
вершника не врятував!
Виходила молода
та й гукала по садах, —
тільки роси на обличчі,
як солоная вода.
Тільки роси на обличчі,
як солоная вода.
Гей, не прийде, не чекай,
бо над ним земля важка.
І зағони співом славлять
бойового ватажка.
І зағони співом славлять
бойового ватажка.
Грудень, 1932.

3 книги

” Дорога
на схід “
(1933)

* * *

Іду...

І радісно мені,—
зелений вітер віє,
і небосхил удалині
синіє.

Іду...

Цехи...

Дрижить земля,
і спека праці палить.
Так як же, перевищим план,
товаришу Метале?
Метал під фрезом:
— Певна річ,
б'ємось удвох ми
віч-на-віч,
і нашу пісню донесе
до сивих степових осель
заводу вітер!
Свіжу ринь
уранці зорють трактори,
краплинку поту і твого

відчує молодий колгосп!
Отож весна до зорь зроста
і чуєте — не сон це,
і я,
і цех,
і мій верстат
йдемо назустріч сонцю!
Іду...
Йдемо!

ЕЛЕВАТОР

Тільки пісня поїзда в степу,
тільки спека і далека путь,
за добою устає доба,
наближаючи Сталінабад,
за добою устає доба,
наближаючи Сталінабад.
Біля однотонної путі
стіни елеватора круті,—
повз вагони швидко, а за ним
коливається зелений дим
соковитої пшениці й трав:
— гей хороша сонячна пора!

Ми на хліб і сонце не скупі,
ними переповнено добу,
простяглися килими степів
на Херсон,
Самару,
Оренбург.
Нам іще багато днів путі...
Стіни елеватора круті,

він встає,
росте потужно
він:
радістю
оновлених
країн!

ПУСТЕЛЯ

За нами землі зелені лягли,
буйніші за всі оази, і
уже підступає від спраги злий
простір нашої Азії.

Шумує в купе
українська весна
волошками і сокирками,
засмаглий таджик,
оглядаючи нас,
розмову заводить з нами.

Ми їдемо.

Десь набрякає пісок
одноманітним гулом,
і тихо лежить одвічний сон
на листі твердим саксаулу.
Ламає слова у строфі,
і радість — вином у чашу,
коли говорить рафік
про здолані води Вахшу,
про свіжі сади Ісфари,
про те, що дехканин не зрадить,

про кожний новий арик
й будинок в Сталінабаді.
І з Вахшу біжить молода тропа
туди, де Дніпро повний,—
уже розквітає
в херсонських степах
радянська,
таджикська бавовна.
Ми тиснемо руки і слів нема...
Купе нам, як дружня оселя...
Повз нас пробігає пустеля німа.
Остання оця
пустеля.

ГОРИ

О, гір сувора височінь,
ти рвеш повітря свіжі води,
лежать у тебе на плечі
уламки давнього походу.
І тільки попіл, тільки жах,
тропа вовків глуха й безсила,
людських стремлінь тверда межа
в твоїх укритих мохом схилах.
Внизу змінялися віки —
пробігли роки, дні, години,
і тільки мармури важкі
стоять спокійно і незмінно.
Тут поклади коштовних
підводять олив'яні плечі,
чекають смілих мужніх рук,
щоб перетоплюватись в речі,
чекайте, гори, ми йдемо,
вже час наблизився розплати! —
Дійдем високих перемог,
бо здобули уже багато.
О, гір сувора височінь,

ти рвеш повітря свіжі води,
я бачу, в тебе на плечі
знялись в блакитну далечінь
бетонні корпуси заводів.

МАЙДАН

Дивлюсь з майдану,— обрїй вгруз
між гір, і мармуру, і скель
провалля чорне і вузьке,
грайливістю холодних рук,
дзвінких від швидкості й порогів,
до міста проклада дорогу.

Дивлюсь з майдану,— навкруги
униз по схилах зеленъ сходить,
дзюрчать в садах блакитні води
і ніби рвуться з берегів.

Дзюрчать в садах:

бісьор джуй го,—
прекрасний день стоїть над містом,
і води райдужним намистом
обклали голову його.

Бісьор джуй го,
бісьор джуй го!

І Яффа в світлому вбранні
свій погляд посила мені,
і на майдані, де емір
казав:

невірний хай загине,—

з таджичкою йде українець,
з таджичкою «невірний» йде,
щоб славить з Яффою хвилини,
щоб славить з Яффою години,
що склали цей прекрасний день.

ПРИСПІВ

У тебе історія — років з три,
маленька часу шаланда,
в минулому — спека,
памірські вітри
і чорні басмацькі банди.
В минулому крики незваних гостей
і попіл з британського краю,
а з півночі
згага бухарських пустель
підходить і обступає.
До біса історію! Візьмем омачі,
щоб перегорнути сторінку дику,
зростає бурхливо
вдень
і вночі
столиця вільних таджиків.
Минуле — немов піскова зола,
білява пляма на глобусі,
чого там вартий
сам Тамерлан
в порівнянні з клубом,
з автобусом.

І кожний новий на дворі арик,
і сад — блакитним бантом,—
величніш за велич стару Бухари
і регістан Самарканда.

Це слово
не просто
поетів жарт —
в ньому життя повне,
бо швидко струмки молоді біжать
і зрошують поле бавовни.

Ти славу свою надсилаєш у путь,
дехканам —

і рис
і пшеницю,
до тебе з Кабула знайшли тропу,
вільних таджиків столице!

І поклади гори свої віддають,
народжуються

заводи,

і вітер пісню несе твою
до брам

ненашого

Сходу.

Пригноблена Індія—страдна сестра,
розірве британські пута,

і ти піднесеш

дзвінку

магістраль

з Москви

до Багдада

й Калькутти!

ПІСНЯ ПРО ВАХШ

Як тебе здолати,— міркував емір,
як тебе здолати,— міркував Енвер,
ти гармати топиш — піна виграва —
непокірний,

непоборний,

розбишака Вахш.

Як тебе здолати,— думали діди,
як тебе здолати,— думали батьки,
ти каміння крешеш,— піна виграва —
непокірний,

непоборний,

розбишака Вахш.

Як тебе здолати,— думали сини,
як тебе пустити на поля свої,
ти ліси винищуєш — піна виграва —
непокірний,

непоборний,

розбишака Вахш.

Як тебе здолати — нам більшовикам,
є у нас машини і міцна рука,
хай в пісках гарячих проросте трава —

непокірний,
непоборний,
розбишака Вахш.
Взяли екскаватори, взяли динаміт,
тільки в горах диких наша міць гримить,
і тече по наших зшитих рукавах
на поля бавовника
більшовицький
Вахш.

ЗЛІСТЬ

Десь вщухає кара-буран,
зорі яблуками над оазом,
я такого не бачив ні разу,
я такої не бачив ні разу,
як Майран, як струнка Майран.

Зорі яблуками над оазом...
Ти встаєш непомітний, як тінь,
заховавши жорстоку образу,
я тебе впізнаю одразу —
ти прийшов руйнувати сади
ненависних тобі поколінь.

Коливається ранішній дим
над дзюрчастими ариками,
ти жилавими тиснеш руками
переповнений спокоем камінь.

Над дзюрчастими і живими
зорі яблуками ростуть,
І Майран тобі не вернуть
на свою перекопану путь,

вимий образ із серця, вимий.
Вимий образ із серця. Кинь
камінь, спокоем злим важкий!..
А не те, через всі тумани,
через ранішній цей туман,
три набої з мого нагана
в твоє серце ввійдуть караваном
за минуле, сади і Майран.

БАТЬКО

I

Гей, та у Яффи
батько злий,
голосно з дувалу
овець гука.
Знов не зв'язала
тугі вузли
на косах вороних
красуня-дочка.
— Що ж це завтра скаже
на площі кишлак?
Старий не приховує
більше лють.
Дочка-красуня
відкрито
пішла
з Рустамом-комсомольцем
прямісінько в клуб.
Що ж це завтра скаже
в медресе мулла;
вдарять слова в серце,
як дванадцять куль.
Кріпко вірить батько
в муллу і іслам.
Кріпко любить батько

красуню-дочку.
Вечір понад горами
повільно йде,
повернулись вівці,
засипа кишлак.
— Як мені дивитись
в очі людей?
Ой, що ж ти у клубі
у тому знайшла?

II

Ранком сходить сонце,
як відомо вам,
оксамитом в луках
розляглась трава,
лізе старий Шалі
на дувал,
і в очах
весняна радість
виграва.
— От моя красуня,
от моя дочка,
от у кого щастям
сповнена рука.

І кишлак підходить,
слухає кишлак.

Що ж це з комсомольцем
Яффа знайшла?
І чому це в клубі,
у глибоку ніч

з вікон розливалися
зірчасті вогні,
і чому там молодь
цілу ніч була,
і чому це лють старого
кинута на злам?

А старий говорить,
слухає кишлак:
— Що ж це з комсомольцем
Яффа знайшла?

— Слухай, товариство,
слухай, мулла,
дочка мені,
учора мені
щастя знайшла.
Буде в мене сад тепер,
бо буде арик,
довелось дожити
до юної пори.
Дві тисячі карбованців,
(мулла — аж в лють)
вношу на радіо,
на книги,
на клуб.
Хай усе волосся
впаде з голови,
чула дочка голос
з самої Москви.
Годі, товариство,—
чекає юрба,
з Рустамом і Яффою
ідемо в держбанк.

СМІЛИВІСТЬ

I

Минаючи камні
й провалля дикі,
з-під криг буруніє
стрімка вода,
б'ється і збуджує
чорну даль
країни
вільних таджиків.

По берегу в'ється
мереживо троп
і серед квітів пінних
гине,
і піднебесний кишлак —
Хорог
застиг
вартовим країни.

Хорог
вартовим країни

застиг,
десь у верхів'ях
понад краєм
до нього
двома шляхами
пройти
можна,
а більше
шляхів немає.

Є третій шлях —
П'янджева глиб,
що простяглася
суцільним виром,
там камні жорстокі
обіруч лягли,
й бурхлива вода
нагадує звіра.

І жодний
із кишлакових старців
не пам'ятає —
чи весну,
чи осінь,
щоб П'яндж колись
на берег виносив
щось більше
за шмаття
роздертих мерців.
Сміливі
завжди відступали
отут —
між бризок
райдужних і полохливих,

старці не пригадують
жодну мету,
що ніс
до П'янджу
жодний
з сміливих.

II

— Чому це, товаришу,
на обличчі
сум? —
Стілець подає
назір Максум.

— Ти, бачу, здалека,
прийшов сюди,
на одежі порох
і плями від води.
Розкажуй, що в горах,
до чого сум!

Цигарку пропонує
назір Максум.

Мабуть, і не снилося
ніколи тобі
зустрічі такої,
товаришу Обід.

Пригадай, не вірилось,
що зніме сум
з обличчя і серця
назір Максум.

Сидить він біля тебе
і слухає, як
заповнює кімнату
розповідь твоя,
заповнює кімнату
і тісно аж,
і суне через ню
розбещений П'яндж.

III

З Хорога, відомо,
є два шляхи,
один до тебе,
другий — на Схід
прямісінько лягає
до індійських брам.
Отже, з басмачами
програна гра.
Нас було
з півсотні
вартових,
вдесятеро більше
було у них.
І сказав товаришам
я — Обід:
— З басмачами, друзі,
битись нам не слід —
наша допомога
за сто три версти.
Думаю, товариші,
П'янджем
доплисти;

— Ти себе загубиш,—
мовили вони,—
ти дивись, як піняться
гострі валуни,
крутить і закручує
люта бистрина.
Хто у П'яндж
потрапив —
той не вирина!

— Значить, хай загине
Радянський Хорог,
хай на наших спинах
басмацьке
тавро?
Любі мої, друзі,
що ж це ви?
І вони сказали:

— Ти
правий!

Ну, а далі —
просто
води донесуть,
я перед тобою,
рафік Максум!
Дістав допомогу.

Та тепер
я
вже не радянський
міліціонер.
З-під моєї варти,
як заснув я,

От уже на обрії
люба встає,
ні —
Обід
не зрадить
Джумгурієт.

3 КНИГИ

“Східні
новели”
(1934)

СМЕРТЬ

Ми кінчали роботу
біля диких ущелин Варзобу,
де вітри виринали суворі
і нечемні, як басмачі,
що гадали колись полонити
невеличкий пошарпаний глобус
мухамедового світу,
від води забравши ключі.
Вибухав динаміт —
жовтава обпалена пара
підіймалась вітрилами
до висот, де сидів Магомет,
і здавалось, будівля пливла
до ланів бавовняних Гіссару,
розставляючи щогли конструкцій
на зчорнілій гірській парапет.
Ми кінчили роботу.
Клекотіла вода під ногами,
випинаючи злісно й обурено
червоні під сонцем горби,
та лягав непохитний,
ними злютований, камінь,

і вщухала вода
по надійних затоках турбін.
І тоді нам на мить
обпало морозом обличчя,
і вони побіліли
і скам'яніли на мить.
Ми застигли над прірвою,
ми не чули, як голосно кличе,
як тривогою піниться
застуджене горло сурми.
Потім крики і рухи —
і крики, і рухи, і руки —
кулаками по обрію,
по блакиті гарячих висот,
і серця, як фугаси,
і серця, як бархани, і стукіт
здичавілої крові,
і сльози на спраглий пісок.
Це не вимовиш просто,
коли серце німіє
і робота стрибав,
загубивши ритму сліди:
зів'ялі вії
найкращого із молодих.
Очі твої,
руки твої,
серце твоє,
кров твоя —
ніколи,
ніколи,
ніколи не будуть
з нами поруч стоять.
Чому же, чом же, побратиме,
чом же ти мовчиш?

Бачиш,
сходить арматура
над тобою, мов мечі?

Чуєш
тупіт по бетонах
ескадронів бойових?

Чому же, чом же, побратиме,
ти не зводиш голови?

Місце дії Варзоб,
золоте таджицьке підсоння,
і хвилина єдина
на плечі, як мармуру бриль,
що у горах підстьобує
байських й басмацьких коней
і на полі бавовника сушить
ще непевний співучий арик.

Бригадир і найкращий монтажник,
ти востаннє заплющив очі,
холодіє під спекою
твое тіло, як день, молоде,
це тебе закликали увечері
відпочинути очі дівочі,
ти нас кликав до праці,
безсонням зустрівши день.

Місце дії Варзоб,
місце дії степи України,
місце дії Десна —
батьківщина лісиста моя,—
із дрантя витягає ніж
і встромлює крацим у спину,
тільки нишком у спину,
безрука лють глитая.

Та Барзбуди ростуть,
та невпинно ростуть Краммашбуди,

рвуться щогли конструкцій,
протинаючи розграї хмар,
комсомольська могутність
бетонує країні груди —
варить крицю Магнітка,
бавовною квітне Гіссар.
Ми будови закінчили;
і струм на Гіссарську долину
по дротах незрадливих
до тієї кибитки іде,
твоя мати сьогодні
не зігне на молитву коліна,
коли сонце за гори
до наступного ранку впаде.
Твій кишлак
в перший раз
одверго подивиться в далеч,
в перший раз на дувалі
застигнуть бай та мулла,
будуть гори дзвеніти
вантажами бавовни й металу,
через ніч кругловиду,
блакитну, мов піяла.

Лютий—листопад, 1933

ЛЮБОВ

Підходить пропасниця... Тіло горить.
Легені в полоні туберкульозу.
Гасне до праці порив.
Чорний туман
оточує мозок.

...А дощ неблаганний
леє за вікном,
змиваючи шлях в райком...

Шість дів за тобою
ходив папатач,
отруєна кров
до скронь підступала,
і кожна хвилина
розміряним чвалом
готова була
про втому спитать.
Утома!
З дитинства адресу твою
вона загубила,
повік не знайшовши,

хоча перевали
були уже довші,
хоча відступала
у кучерях юнь.
Сьогодні ж
послаблене серце, і пульс
рахує
хвороби хвилини.
Та бачиш:
позаду
побідна путь,
волею Партії, лине.

...Та дощ неблаганний
лє за вікном,
змиваючи шлях в райком...

Каміння жорстокі
стрічали тебе,—
вода
на байських полях,
стерти грозився
колгоспний шлях
не зліквідований бек.

Ти
землі і гори
здолав оці,—
робота була
і близька, і мила.
Та тільки тепер
вмирає в руці
остання краплина сили.
І дощ неблаганний

ле за вікном,
змиваючи шлях в райком.

Ти чуєш:

тривога
кибитками
йде,—
район лишився
без командарма.

Бо ртуть підстрибує д'гори,
легені в полоні туберкульозу —
і гасне до праці порив,
і чорний туман
оточує мозок.

Ти чуєш —
до тебе
підходить кишлак,
і крок його краще
за всі симфонії,
він тут —
біля тебе,
та хворість прийшла,
її не знесуть
легконогі коні,—
і ти упадеш,
несучись в сідлі,
до вогкої,
кам'яної землі.

Та двері відчинено,
руки беруть
затиснуту в скельце
нервову ртуть,

підносять до світла,—
і ось з грудей
зривається пісня
сердець:

В долину лягла дорога бійця
(стукають чітко серця).
Ми не припустим його кінця
(стукають чітко серця).
Іній смерті зітрем з лиця
(стукають чітко серця)!

Через хвилястий,
осінній сум,
падає
стежка слизька,—
руки дехкан
тебе несуть,—
хворого більшовика.
Через кігтисту одіж арчі,
через камінний стукіт,
через гвинтівку і ніж
басмачів
проносять тебе
деханські руки.
Гори
такий не бачили день —
багато повз них
пробігло риссю;
гори
не чули
такої з грудей
таджиків
натхненної пісні:

В долину лягла дорога бійця,
(стукають чітко серця).

Ми не припустим його кінця,
(стукають чітко серця).
Іній смерті зітрем з лиця!
(стукають чітко серця)!

Ввесь район
виходить на шлях,
печать несучи
в очах черству,
і стогне
під сотнями ніг
земля,
віддаючи до Гарму версту.
До Гарму,
щоб лікар
у кволій утомі
одужання вивів,
як зерно на світ.

Секретарю!
Чуєш стривожений гомін,
що падає
в хащі
оврінгів і віт?

Секретарю!
сила твоя пророста
на полі бавовника молодого.

Секретарю!
Бачиш — до Гарму
дорога,
до неї
ідуть
кишлаки й міста?

І ти відчуваєш
велику любов

до тебе і Партії,
бо:

В долину лягла дорога бійця,
(стукають чітко серця).

Ми не припустим його кінця,
(стукають чітко серця).

Іній смерті зітрем з лиця,
(стукають чітко серця)!

1932—1933

ПОВІСТЬ

про подорож до Сталінабада, басмацьку банду
та сміливого піонера Алі

Ти встаєш у липневій млі,
мій знайомий хлопчик Алі.
Хочу я через спеку пустинь
образ твій живим донести,
щоб почули твій юний спів
піонери заводів й степів.
Тридцять другого року в липень,
коли бджоли летять на липи
й пахне яблуком стиглим сад,
я побачив Сталінабад —
молоду столицю таджиків,
що круг неї встають завжди
ще не вивчені гори дикі,
а під ними — киплять сади.
Пам'ятаю — вечір прозорий
сипав зорі на темні гори
і розмотував синій шовк
над вечірніми вулицями,
я росистими манівцями
до заводського клубу пішов.

Там було піонерів свято,
не позначене в календарі,
та краватки червоні завзято
розцвітали трояндами скрізь.
Серед хлопців, у жвавій грі,
в першій раз я Алі зустрів.
В нього очі під напиналом,
що, як обруч, круг голови,
але він молодечо й зухвало
«зайця» спритного в колі ловив.
Свято це у клубі вели
піонери на честь Алі.
Гра закінчилась. Відпочинок
юнаків за столи посадив...

А тим часом ми з України
з вами будемо їхати сюди.
Карту Радреспублік візьміть!
Відшукаємо Харків по-перше,
що стоїть, на бетони зіпершись,
що стрічає трамвайним громом
і підводить вежі Держпрому.
Відшукавши Білгород й Курськ,
до Москви прокладаємо курс,
і, Москву обдивляючись оком,
ми побачимо мури високі,—
там уперто і чітко б'ється
пролетарського всесвіту серце.
За Москвою в листвяній піні,
бачить око уже моє,—
горизонт протинаючи синій
хлібом, рибою Волга встає.
Пропливають по ній пароплави —
наша гордість і наша слава.

Пароплави до Ленінграда
нафту й хліб золотий везуть,
а назад виряджають їх в путь,
навантаживши тим, що бригади
на заводах ударних зробили:
трактори і тканини білі,
линви дужі, міцні плуги
і антен гомінливі круги.
Ось поїдемо ще добу,
і побачимо Оренбург,
що в степах його несходимих,
в ночі сині й душні, мов гас,
під одвічним пісковим димом
жив вигнанцем Шевченко Тарас...
Нам встає крізь ранковий туман
навантажений караван
довгошиїх, стійких верблюдів,
поруч з ними, на повні груди,
зустрічаючи радісний день,
дужі хлопці співають пісень,—
це, зібравши скарби врожаю,
хліб колгоспи везуть державі.

Та заглянемо знову до клубу,
що вогнями сяє у млі.
— Де ж той хлопчик стрункий та любий,
наш герой поеми — Алі?
Де? — питаємо у Хассана.—
Він пішов із клубу чогось?
— Це Алі наш, із Бельджуана? —
І Хассан нас підводить: — Ось!
Дійсно, в тісному дружньому колі
знову ми відшукали Алі,
він сидить на квітчастому полі,

килим — поле квітчасте. У склі
вікон теплих, вечірніх, просторих
відбиваються зорі і гори,
і про гори Алі говорить,
про далекий, рідний кишлак,
де пора дитинства пройшла.
Так, Алі лиш п'ятнадцять років,
але він уже сіяв риж,
знає чорної ночі непокій
і жорстокий басмацький ніж.
В нього батько, бідняк-дехканин,
був найкращим з усіх дехкан,
він не вірив словам у корані
й бідняків до нового гукав.
А щоб ствердити ділом рук
свої заклики до нового, —
він з дружини зняв перший чадру,
за дувал жбурнув на дорогу.

По дорозі човгав мулла,
і тоді, тоді відбулась
між муллою та батьком розмова:
— Ти руйнуєш пророків слово,—
так мулла миршавий сказав
й на чадру в пилюзі показав,—
бережись, тебе покарає
наш пророк, довіку святий.

Батько ввічливо й твердо: — Знаю,
що пророк бідняків карає,
і йому допоможець — ти!
Та кінець вже твоїм порадам,
бо у нас є Радянська влада,
що об'єднує бідняків.

Ми під проводом більшовиків
подолаємо піски хижі,
щоб вони бавовною й рижем
під радянським сонцем цвіли.—
Побіліло обличчя мулли,
і мулла, не сказавши нічого,
плюнув люто на спраглу дорогу...

...З того часу минуло півроку,
і за час цей батько Алі
вів з дехканами на куркулів
безупинну атаку жорстоку.
Так, це справжня атака була,
що про ню не напишеш просто.
Скільки слини пролив мулла,—
та дехкани пішли до колгоспу.
Проти моці бідняцької й сили
були марні попівські слова,
й куркулі з муллою схотіли
план засіву бавовни зірвать.
І, покликавши через посланця
Магомета й Черчілля підданців,—
просто кажучи, басмачів,—
вони хтіли, щоб уночі,
розвиваючи диму волосся,
запалало майно колгоспне.

Ніч навколо тривожна лягла,
і травнева росиста імла
укривала дували й кибитки,
коли з гір, піднімаючи пил,
шлях підковами закипів,
і гвинтівки ударили чітко.
Ось тоді поповз по землі

до дувалу чужого Алі,
бо йому дав батько пораду,
не жаліючи ніг і сил,
бігти горами навкосо
аж до самого Сталінабада.

Перед ним підвівся дувал
найміцнішого бая в окрузі,
а за ним коня голова
й вузлувате нове мотуззя.
І Алі стрибнув на коня,
перемігши серця неспокій,
тільки вітер наздоганяв
та чиїсь незнайомі кроки.
Тільки вітер у вуха ліз,
та коня не спиняв Алі,
він летів уперед, як сокіл,
від проклятих куркульських воріт,
кінська грива черкала високі
і достиглі сузір'я вгорі.

Та мулла й куркулі не спали,
і разом за Алі помчали
три вехівці, мов хмара важка,
з карабінами у руках.
Гримнув постріл один і другий,
приховали луну яруги,
та, об мармур ударившись туго,
знов побігла вона по яругах.
Вітер бив у обличчя юне,
мчав Алі без ляку тепер,
бо він знав, що бідняцькій комуні
загрожує люта смерть.
Басмачі не жаліють нікого,

й, може, зараз батька його
вони кинули в дикий огонь,
що палає серед дороги...
Поки скаче Алі у горах
по вузьких тропках суворих
і погоня летить за ним,
ми подивимось, що за дим
за вікном вагона праворуч.

Крізь пустелю білють гори,
в пісковому чаду і диму
котить хвилі червоні Аму.
Це велика азійська річка —
до Аральського моря стремить,
це ж вона блакитною стрічкою
пропливла, коли їхали ми
з вами ще до Ташкента, друзі...
Саксаул засихає в тузі,
і пісків непорушна смерть
за Каганом лягла на Термез.

За Термезом нова залізниця
нас вітає гомоном криці,
нас вітає повітрям свіжим,
бо лишились позаду піски,
бо ці землі бавовною й рижем
вже засіяли більшовики.
Друзі любі! Складайте речі,
розправляйте юнацькі плечі
і шикуйте до виходу в ряд,
зараз буде Сталінабад.

Що ж з Алі? У послулих горах
наш Алі на коні летить,
як блискуча стріла, до мети,

розсуваючи вітер і морок.
Гей, Алі не стомився, ні,
бо погоня удалині,
ще підковами б'є дорогу
і нагадує про тривогу,
про жорстоку басмацьку ніч.
Кінь стомився... Погоня ближче,—
що робить юнакові, що?

Край дороги, як обриси щогл,
липи встали. Над ними хвища,
гостроголчаста і обважніла
білуватим холодним пилом.
Зараз, може, з-за повороту
хлипнуть коні басмацькі потом,
і тоді вирішає Алі
заховатись у хащах лип.
Він підстрибує і стискає
сук, що звис понад ним, як міст.

Кінь летить уперед, бо позаду
крок погоні у темряві пада,
та не вловить погоня Алі.
Ось уже він лежить на землі
і, до шляху приклавши вухо,
чвал далекий погоні слуха.
Піднімається і тропою
він біжить, не жаліючи ніг.
На узліссі, що під горою,
засвітилися жадані вогні,—
значить, вчасно тепер допомога
до колгоспу, до батька прийде,
і харцизів продажних тривога
не захмарить колгоспний день.

Любі друзі! Сталінабадом
крізь рожеві кущі винограду
ми рушаємо з вами до клубу,
де герой наш лишився любий.
Ми знайомимся з ним, і він
нам малює свої пригоди...

За вікном роса на траві,
й цвіт бавовни звиса над заводом.
Скрізь заводи наші ростуть.
Ми повинні свій край вивчати,
щоби твердо завжди захищати
нашу славу, високу путь...

Сталінабад — Харків
Серпень, 1932 — червень, 1933

3 книги

“Майдан”
(1934)

ЛИСТ ДО ЧЕРВОНОЇ МОЛОДІ ШАНХАЯ

Рік Революцій устав над Шанхаєм,
        правда над світом встає.

Минуле: голод й забиті брати
        слово ведуть моє.

Червона молодь Шанхая,
        твій гнів на шпальтах газет,
шість тисяч поруч з тобою стають
        комсомольців ХПЗ.

Ми знаємо:

        дзвін ієн і долара
        міцно докупи зшив —
японського мікадо
        й китайського Чан Кай-ші,
п'ять шостих землі і морів суворих
        скував людожерний струп —

Шнейдер-Крезо

        і Сітроєн,

        Рокфеллер

        і Крупп.

Червона молодь Шанхая,
        даємо наказ тобі —

під проводом комуністів
рушай у рішучий бій.
Японських дредноутів
руки важкі —

на горло петля лиха,
Шанхай.

Гармати,
танки
і літаки —

хижо виють:
вмирай,
Шанхай.

Червона молодь Шанхая,
твій гнів на шпальтах газет,
шість тисяч поруч з тобою стають
комсомольців ХПЗ.

Під проводом комуністів
розплати напружуй вал,—
щоб більше ніколи
не встав над Китаєм
жєнев-інтернаціонал.

Страйки
японських робітників,
страйки
німецьких робітників,
страйки
англійських робітників — життя для тебе,
Шанхай.

Наш кожний на полі
тракторний кінь,
наш кожний на морі
панцирний кіль
і перемоги

в роботі важкій
життя для тебе,
Шанхай.
Червона молодь Шанхая,
надходять бої нові,
з вами йдемо через білі країни
за цілий червоний світ.

Березень, 1932.

НІЧ

Коли засипає південне місто
в колиці жовтогарячих степів,
замовкає трамваїв спів, —
ходить по вулицях імливих
найкращі години...

Розкуйовджені плями тіней
тіло охоплюють нечутними обіймами,
здається: пісня по вулицях, наче пійма,
зазвенить, загуркоче

і ніколи, ніколи, ніколи не загине.

Я вертаюсь додому, стомлений від праці,
з цеху, що прийняв третю зміну до себе,
а у небі

риються в хмарах срібляні місячні пальці.

Я вертаюсь додому.

Там на мене чекають дочка і дружина,—
мої любі, мої і мої тричі і тисячу
і знову безліч разів.

Я — слюсар, вислухую серце машинам,
ходжу по землі двадцять одну весну
і двадцять зим.

Це для вас, мої любі, робота моя,

робота мільйонів подібних до мене,
чуєте, пісня проходить в антенах,
бачите, мають червоні знамена,
і наша варта на морі
запалює ніччю маяк.
Я іду вулицями, і утома проходить,
заглядає в обличчя відпочинком
наснажена синь,
та невпинно зростають міста і заводи,
та невпинно зростають будинки і корпуси.
Це для вас, мої любі, для мене,
для мільйонів,
дні вирують під сонцем засмагли й тугі;
наше щастя вартують на кордонах танки
і коні,
бо на них наші хлопці, що вдарять
на ворогів.
І моя вже весна підійшла на варту
Республіки стати,
нашу кров, нашу працю і нашу любов
берегти...
Гойдаються над головою хмари,
летить повз них неспокійний місяць.

Серпень, 1932

РОЗМОВА З ДРУГОМ

Через десять туманів і дванадцять доріг
він біжить, не жаліючи серця і ніг,
від холодного моря до теплих морів
ще ніде він не кинув свої якорі.
У шибки застукав скляні:

— Добрий день, Іван Калянник,
пишете краплинами роси,
захлинаєтесь в римованому голоді,
бачив я, упала навкосо
ваша молодість.
Ваша люба не чекає Вас,
що ви скажете на це?
Знаєте, у Вас слова
ходять з підфарбованим лицем.
— Слухайте, вітре! Виправдуватись
не буду,
не чекайте, не такий!
І п'ятижилавому верблюдові
ці обвинувачення важкі.
Ви не вітер, Ви — кума,

розумієте, кума,
я завжди слова найширші мав.
В куряву закутавшись,
наче в ковдру діти,
покотився, плюнувши,
по дорозі вітер.

Червень, 1932

3 КНИГИ

„Сордієть“
(1936)

ОЛЕКСАНДРА

1. П р о х а н н я

Ти ніколи не була під пилом
каракумських спалених долин,
коли гордо розкривали крила
у бурані дикому орли.

Ближче очі — і заглянь в зіниці,
бачиш, в глибині, далеко, там —
пролітають незнайомі птиці,
друзі і ровесники орлам.

Поможи мені одну впіймати,
щоб над цим простим собі столом
пісня первозданна і крилата
загриміла і знялась орлом.

2. Х а р к і в

Світе мій, рум'яна Олександро,
ближче теплу руку — і ходім
в заморожені січневі мандри
через наші площі молоді.

І довіку я забуду спокій,
щоб з тобою поруч нам іти
городом, що за недовгі роки
виріс і прикрасився, як ти.

Бетонова плоть змінила мрії
у летючих переплетах рам,
він мої бажання і надії,
наче батько, бережно збира.

Бо весною тут розкине квіти
зрошена, запліднена земля,
визиратимуть із квітів діти,
і між ними — наше немовля.

Чи дочка, чи син, я ще не знаю,
та цього й не треба зараз знать.

Бачиш, як сніжинками злітає
наморозь у паркові рясна.

Ми, як хазяї, проходим парки,
з нами поряд проплива вперед,
повний світла, мов святковий,
Харків
у казковій срібності дерев.

Ближче серце і вуста жіночі,
тричі неоспівана моя,
цілий город ти вбираєш в очі,
і на ньому підіймаюсь я.

Як мені і легко, і просторо,
Олександро, перша на віку,—
тільки цей неповторимий город
виростити міг тебе таку.

Ліг на щоки нам сніговий холод —
золотої наморозі пил.
У димах рухливих «Серп і молот»
молотарками біжить в степи.

Поїзди гримлять по рейках різно,
протинаючи простору даль,
навкруги підводиться Вітчизна —
колиха дітей і топить сталь.

Подруги твої проходять поруч,
поруч наші йдуть товариші,
формул беручи найвищу гору,
мрії перетворюючи в город,

що вогнями і теплом пашить,
що вогнями і теплом злітає
над нові камінні корпуси,
над величним, над радянським
краєм —
України молоді син.

3. І з О м а р а Х а й я м а

О душа! ти не встигнеш збагнуть таємниці
життя
і всіх слів мудреців, що по книгах старих
шелестять.
Може, й справді є рай? Та чи зможеш
до нього дійти?
Пий янтарне вино — райські втіхи самі
прилетять.

Тільки бог один знає, з якої я створений
глини:
може, дервіша частка є в ній, а може, повії,—
значить, я — недостойний мечеті,
недостойний
святої години?
Кинь, Хайям, сподівання на рай, щоб
в житті не прогаять хвилини.

О, найближча з усіх, забудемо завтрашнє
горе,
щоб сьогоднішню мить оцінити й збагнуть
до кінця,
може, завтра надвечір, коли в небі
зустрінуться зорі,
я ровесником буду тисячолітнім мерцям!

4. Зустріч

Здрастуй, Леся, Шура, Олександра,
навіть і не знаю, як іще!
Пахощі гірського олеандра
перше слово розгромили вщент.

Небо нахиляється, і просто
хмарка бані й вежі обмина,
а для мене — загоріла постать
і очей зелена глибина.

Подивлюсь, і закипить одразу
під бровами чорними воно —
сонце над проваллями Кавказу,
Грузії бурштинове вино.

І вуста, які ніщо не просять, —
п'ять гарячих літер принесуть,
це ж для мене приховали коси
чисту нерозтрачену красу.

Знаю! Хвацьких джигунів навала
безсоромно в очі заглядала,
навіть до «Рів'єри» закликала,
в'ялих рож підносячи букет.

Тільки ти нікому не сказала
й слова на побачення таке.
А у нас було роботи досить,
ми зеленою зробили осінь,
у цеху, похмурому колись,
рожевіють радісні бутони,
вибухають зеленню газони,
і дерева гордо підвелись.

Завтра ти відчуєш і побачиш
по прогонах комсомольську вдачу.

Неперейдена дівоча сила
підведе від фрез блискучу сталь.
І просторий цех розкине крила
над тобою — субтропічних пальм.

І злетить жовтнева позолота
крізь дерева на високий дах,
закипить залишена робота
у налитих певністю руках.

Ми найбільші в світі багатії...
Сходить сонце на пухнасті вії,
зайчиком лягає на щоку,
справ багато по заводах наших,
повно жита по коморах наших.

Аж по вінця наливаймо чаші,
зустріч визначаючи таку.
Солов'ї затьохкають по краю,
місяць буде спати по гаях...
Я для тебе серце зберігаю,
я за тебе пісню підіймаю,
молода супутнице моя!

5. Ч е к а н н я

Розчиняєш вікна — повний ранок
протинає заграви фіранок
золотими стрілами тепла,
лікті ти кладеш на підвіконня,
згадуєш знесилене безсоння —
ніч твоя в безсонні проплива.

За вікном тополів срібні хвилі
з листя струшують краплини білі
стиглої, холодної роси,
ластівки щебечуть на карнизі,
і зникають з горлицями сизі
голуби у вересневу синь.

Де ж твій голуб? Золотаве листя
падає на підвіконня чисте,
а його і досі ще нема.
Вулицями йдуть парашутисти
через парк багряний аж за місто,
та піти не можеш ти сама.

Що як зорі вибились високі,
голуба у піднебесся сокіл
до висот захмарених підніс,
ти благала: — Не літай, не треба!
Блискавицями зустріне небо,
як лишатися одній мені?

Він промовив: — Не хвилюйся, люба,—
і, цілуючи гарячі губи,
ще додав: — Тепер ти не одна,
я до тебе, горлице, прилину,
ти мене стрічай з веселим сином
біля незакритого вікна.

Над тополями літають птиці,
тихо попід серцем ворухиться
ще незнаний та коханий вже.
О, з яким зворушливим спокоєм,
з острахом і невимовним болем,
ти хвилину щастя стережеш!

Голуб твій повернеться сьогодні,
через грози і вітри холодні
літака він з мужністю провів,—
бачачи твої уста, мов квіти,
груди, наче яблука наліті
золотимі соками садів.

І не він один. Від плес дніпрових,
від заводу йде привітне слово,
від колгоспів — мати молода,—
он вітаються парашутисти,
починають пісню трактористи,
і в морях підспівує вода.

За вікном тополів срібні хвилі
обтрусили райдужні та білі
крапельки на радісних малят.
Ластівки щебечуть на карнизі,
і вертають з горлицями сизі
голуби до ніжних голуб'ят.

ПІСНЯ ПРО СИНІВ

Повертали ми з походу,
із криниці брали воду,—
зادивились молодиці
на військову нашу вроду.

Задивились, привітали,
про походи запитали:
як ми слави бойової
в перемогах здобували.

Як виводив Ворошілов
на панів робочу силу,
ані пан, ані підпанки
тую силу не зломали.

Ми згадали: били білих —
аж в моря вони летіли,
і на правду нашу певну
молодиці відповіли:
— Ми тепер синів народим
вашої краси і вроди,

будуть вашу славу нести
у майбутньому поході.

Будуть нести вашу славу
в молодих і дужих лавах,
народить синів достойних,—
щастя наше, наше право!—
Не збрехали молодиці
нам тоді біля криниці,—
ось ідуть сини з роботи —
і стрункі, і повнолиці.

В літаки вони сідають,
попід зорями шугають,
поруч з нами на кордонах
нашу славу зберігають.

КОРОЛЬ ЛІР

Нічної каламутної пори
злітають хмари, наче хижі птиці,
гінкі дуби обсвистують вітри,
гілля збивають зливні блискавиці.
Старече серце губить влади мир,
що відступає у дощах і гromі,
обшарпаний і здичавілий Лір
свідомості шукає промінь.
Підходить божевілля і кінець
твого життя. Ти вигнаний і вбогий
не вернеш перерубаний кінець
в останню мить свідомої дороги.

За примхи є відплата. І тоді
ніч блискавична зазира у вічі.
В брудний курінь, на спочин, не на бій
твій вірний блазень донестями кличе.
Ми всі принишкли, слухаючи крик,
тривожна тиша залу полонила, —
гінкі дуби обсвистують вітри,

і ти, померлий, падаєш безсило.
Виходимо. Під зорями летять
потужні літаки в завісах грому,
і ми ще більше любимо життя
навколо нас
і нас, змушнєлих в ньому.

Із О. ПРОКОФ'ЄВА

Коли, б'ючи ворожу славу,
ми йшли у загравах пожеж,
ми мало думали про славу,
про власну долю — мало теж.

Бо перед боєм думка інша
у нас була ясна, як мед:
щоб влучно бив у грізну тишу
до бою звиклий кулемет.

Над нами вили бурі й зливи,
і в зброї суші та морів
ми все забули, що можливо
забу́ть.

Забули матерів,

хати, березові долини,
гіркі, покрайні поля,
глухі ліси, рожеву глину —
все те, що кликало здаля.

Нам порох обпікав легені,
бриніла вибухів луна,—
ім'я непобориме Ленін
було наснагою для нас.

У ньому все:

хати з жінками,
і вихід наш з глухої тьми,—
дуби так не врастають в камінь,
як в це ім'я вросли ми.

ПІСНІ ВЕСЕЛОГО КЛЕАНТА

1. П о с в я т а

Я довіку не забуду вітер
ялтинський, воложистий, крутий,
підіймавсь над морем білий світер,
і у морі відбивався ти.

Ти, Клеанте мій, вигнанець краю
рідного й чужого — де цвіте
бунтівливий виноград, злітає
заклик до борні «Юманіте».

Де твоя родина винограду
не побачить, скільки б не було,
скільки б поту не лилось над садом,
зморшками не бралось чоло.

Хай же прозвучать твої веселі,
мстиві і сумні оці пісні,
буде час — твої міста й оселі
пісню волі донесуть мені.

2. М а р г о

Прийшов додому з лісу я,—
аж рук не розігнуть,
де ж люба пташенька моя,
чому її не чуть?

Мені сусіда одмовля:
— Вона тепер у короля.
Він тут недавно проїздив,
йому схотілося води,
та, не заливши жар водою,
забрав король Марго з собою.
Ми знаємо із давніх днів
пекучу спрагу королів.

Тринадцять діб я крокував
по селах і містах,
я пташеня моє шукав
в лугах і у лісах;
та жар страшний у королів,
мою він пташку спопелив,
запомни ж, проклята земля,
ми жар заллем у короля!

3. Т р у д

Задуха свічку гасить
у смрадному цеху,
господарі до каси
і піт, і кров глуху
з нас тягнуть поодинці
і топлять на червінці.

Із сел і міст ми йшли сюди
за шматом хліба і води,
щоб чесно жити й працювать,
щоб скинути брудне гноття...

Та знов нужда за хліба шмат,
це свідчу я, пісняр Клеант,
моїм життям.

Попи про рай говорять,
про нашу смерть колись,
та наші руки горем
і гнівом налились.

Доволі нам брехати —
злітай вогнем, відплата!

Із сіл і міст, з усіх усюд
збереться тут визвольний труд,
змете попів і королів,
панів змете без вороття...

Ми витчемо червоний кант,
і це посвідчу я, Клеант,
моїм життям!

4. Г о р д і с т ь

Нами саджені вишні й сливи
первоцвітом бринять в садах,
пролітає над ними злива,
пада райдугою на дах.

Закипають озерні куклі —
всі вітрила підвладні нам.
По зелених шляхах республік
солов'ями свистить весна.

Б'ється риба в гарячий берег
тілом кованого срібла,
і черкає хмарини дерик,
навантажуючи пароплав.

Попід сонцем летить крилатий
мій ровесник, зборовши час,
бачит — з вишками Бебі-Ейбата
радо чокається Кузбас.

Крізь безхмарний таджицький ранок,
повноводну рязанську грозу

ешелони йдуть на Іванов —
ісфарінську пряжу везуть.

На близьких і міцних кордонах,
там, де квіти, і там, де лід —
встала грізная оборона
наших, справді травневих літ.

Розгортається праця чесна
в шир небачених перемог.
Кажем просто:— Республік весну
ми нікому не віддамо!

На засіяних нами гонах,
по цехах і в нетрях землі
всі ми — грізная оборона
наших, справді травневих літ.

ФРЕНСІС ДРЕЙК

Поєма

На стіни лізе цвіль зеленим візерунком,
плететься, звужуючи кам'яне цебро,
недремна варта розкидає лунко
над самим тім'ям вивірений крок.
І крок, думки закручуючи виром,
зміта байдужість до життя тупу,
але петлею ліг на горло вирок,
петлею приспано вітрів і штормів путь.
Петлею приспано...

Скінчив останній рейд,
підвівши корабель до трону близько,—
знайомтесь, читачі,—

гульвіса Френсіс Дрейк*,

пірат

і перший адмірал англійський.

Моя кімната дивиться в степи,

---

* В експедиціях морських піратів на чолі з Френсісом Дрейком головним пайовиком була англійська королева Єлізавета (1533—1603). Доба «первісного нагромадження».

де стверджується наша перемога,
ви бачите, як по нових дорогах
летять авто, розхлескуючи пил.
Виходять трактори в рум'яний ранок,
ідуть цехи звитяжно на парад,
та, як облудна і страшна мара,
далекій острів дивиться з туману,
там, піднімаючи мерців з могил,
живі мерці на нас готують наступ,
на наші зазіхають береги,
щоб несподівано на нас напасти.
І кличу я,— єдина в мене ціль,
її скажу одверто й прямо,—
знімайте машкару романтики з мерців,
товариші із Глазго й Бірмінгама!..

Я ворог відступів! На цьому — годі!..

... Долоні притуливши до лиця,
Дрейк неспокійно камеру обходить,
пригадує наскоки та походи
і початок безславного кінця.
Бо душі згонщиків — його провина,
вони з'єднались — луснула коса,—
і завтра він поплічників зустріне
у колі ангелів на небесах.
Та, вже не покладаючись на банду,
життя земного пригадавши плин,
Дрейк буде постачати контрабанду
одній із райських Магдалін.
Веселі мрії... Та гарячі руки
нагадують прощання з світом час.
І раптом кроки.

Раптом звенькіт, стукіт,

і на порозі вироста ключар.

— Збирайся на побачення.

— Чого так рано?

Ще не зажеврів же на сході ранок?—

Белькоче Дрейк лякливо:— Не піду!

— Не підеш? Охоронці поведуть.

І, ліхтарем розрубуючи морок,
На Френсіса стрибають коридори,
На очі — напинало. Без упину
чиясь рука, як оливо важка,
штовхає бувшого піратів ватажка,
під вперті ребра і похилу спину.
Дверцята — навстіж. (Нижче голова).
Місткий берлин рушає з старту,
як чорний птах, в тумані проплива:
крильми рипить, говорячи про страту.
Поснулих площ розбуджений граніт
дзвенить під кованими копитами
і завмирає в сірій далині,
ударившись в камінні брами.
Нарешті зупинка. Та ще лежить
у Дрейка на очах туга пов'язка.
Куди приїхали? Чи знову жить,
чи вже петля —

від королеви ласка?

Дрейк відчуває коридори світлі,
все ж обережно, як сліпец, несе
засмаглі руки...

Очі тануть в світлі —

кімната,

жінка,

і:— Сідайте, сер!

У Френсіса злітають брови,
йому набридло й остогидло все,
але улесливе, пухнасте «сер»
лягає спокоем у неспокійній крові.
М'які фотелі. Жінка...

І нікого...

Кремезні двері замкнено,
як у мерця вуста.

Чому ж тоді розхристана тривога
стискає серце? Допит знову? Так?!
А може, це, на вивершення плану
тортур, дають найглибшу з насолод,
щоб легше він ішов на ешафот
і смерті в очі з посмішкою глянув?
— Сідайте, сер!

Та Дрейк сідять не хоче.

Він дивиться в безбарвні, бляклі сні,
він дивиться; і хвилями лягають
опуклії зморшки на важке чоло,
брова, як борт, їх зупиняє краєм,
і кожна зморшка в глибині гойдає
настояну вітрами й сонцем плоть.
— Сідайте, сер!

Пригадувать не варто,
я зараз вам сама одкрию карти,
бо ви мені тепер відомі досить,
хоч ваша путь була завжди в імлі
і кожний крок ваш, по закону, просить,
одверто кажучи,
найменше кажучи,
найменше три петлі.

Але хіба
виконують закони,

коли невістача
перлин в кордоні?
А зараз їх якраз невістача,—
так, значить, для єднання випав час.
Чи ні?

І губи посмішку недобру
на мить закотували, як печать
на присуді, де підпис, наче кобра,
лежить, вартуючи смертельний час.

— Я ж знаю невисипушу вдачу,
ваш корабель химерний путь пройшов.
Ми — спільники.

Вам — знову море.

Значить,

в моїй скарбниці:

золото,

перлини,

вовна,

шовк.

Коли заблимає маяк з туману
і корабель опустить якоря,
ви станете на ньому капітаном,
щоб тінь моя ходила по морях,
заберете в порту ви жебраків
на привід чесної роботи,
вони мене вже непокоять потай,
вам допоможуть наші кулаки.

Дивіться, друже. Я ще молода,
разом із вами царювати будем,

для вас, для вас оці високі груди
й мого волосся сонячна вода.
У Африці є золото. Тубільці — скарб,
женить їх на базари і в копальні,
щоб землі нам до ніг упали дальні
і перлами любов була важка.—
У Дрейка думка пробігає нишком:
«А правду кажуть,— справжня риж
кішка».

І він схиляє голову побожно,
і він уже не дивиться тривожно,
він руку простягає — згоди знак.

Вовки зійшлись...

Вовки дійшли угоди.

Він не потоне в найлютіших водах
серед п'яниць, розбійників, вояк.
Йому світлішає палац похмурий,
приємно знову шию розігнуть —
петлі не буде. Знов солоний путь
під тропіками туманами курить.

До порту Дрейк іде. На вулицях
весняних

від нього вбік стрибають чемні панни.

Плювать йому!

Це ж він пірат-гульвіса,
над ним іще тяжить Єлізавети присуд.

Це ж знову порт!

Це ж знову море й порт —
шинків й хвойд непевний, п'яний рот.

І вибухає зустріч, наче враз
усі пляшки у Лондоні відкрили,
і тютюновий дим, як паруси, як крила,—
бери фрегат, кричи: у путь — пора!

Його обманюють, його хапають,
його підносять, кидають, і от
приходить певність:

Не людина — чорт!

На шибениці він не помирає.

Дрейк у порту чотири дні буя.

Хрипить оркестру стомлена навала,
аж ось заблимав лондонський маяк,
і корабель підходить до причалу
з гінкими мачтами на довгий рейд...

До гультяїв промову держить Дрейк:
— Портові гультяї!

Розбійники!

П'яниці!

Чи хочете, до раю доведу?

Для нас на палубі уже вино іскриться,
старе вино, аж забиває дух.

Рушаємо зі мною! Щасна мить!

Хай б'є у очі нам солоня пiна,
коли ж в кишені золото дзвенить —
життя перед тобою на колінах.

Рушаємо!

Відкинувши волосся
зашкарубіле, мов кора,
в мовчанні Френсіс впевнено проносить
спокійне тіло. Кидає на трап
всіма негодами повиту,
в густих обніжках, ранах і брудну,
як ніч в таверні, соковиту
дебелу ногу.

Рве скрипаль струну,
вітаючи хрипким акордом злочин,
за ним ідуть, і лізуть, і регочуть

на непохитний, на пружистий трап,
з горлянок виліта:— Пора!

І Дрейк продовжує:

— Вперед, за королеву,
портові гультяї,

ви ж рицарі її,

на прапорі не череп, —

морда лева,

який, мов страж, у панцирі стоїть.

На прапорі не знак піратів, ні,

не знак, що голову жбурляє під сокиру,

а любий лев до нас вклонився щиро

і маяків запалює огні.

Та ось один виходить наперед,

із тих, що вантажі на плечах переносять:

— Тобі, я бачу,

пощастило, Дрейк,

побачити в палаці рижі коси?!

А скільки ж золота упало до кишень,

чи безкоштовно розбишацтву кришка?

Дивіться, починають спільний день —

розбійник Дрейк і рижа кішка.

— Гонить голоту!—

визвірився Дрейк.

Та той, що промовляв,

стояв суворо,

за ним юрба посунула вперед,

і ближче підійшов камінний город.

Дрейк тіло кинув на зомлілий трап,

сховавши острах

у сп'янілій крові,

і голосом хрипким:

— У путь пора! —

до зголоднілих спільників промовив...

І рушив корабель...

... Було вино

якесь терпке, розбавлене та кисле,

пісні вмирили і злітали знов,

як ніч і день, як давніх років числа.

І вже ввижалися в піснях, що йшли

до зор

крізь п'яність хмар, де смолоскип ліг —

і романтичний Робінзон Крузо,

сухенький Біконсфільд,

і Лоуренс,

і Кіплінг.

Віки коштовних сварок і наскоків

пливли до Африки за кораблем, —

щоб вгрузнути у жовтий глей

долин плодючих і пустель широких.

Вигнанці рідних сел — портові жебраки,

над вами чад пустель

і субтропічна спека,

ви скарбів не знайшли на поприщі тяжким

під поглядом і кулаками Дрейка.

Дивіться —

він зростає з кожним днем,

під вітерцем русявиться волосся,

уже йому купити довелось

лакети сонячні, м'який пухнастий джем.

Пухнастий джем із вовни тих овець,

що ходять по полях, колись вам любих,

де ви жили, де ваш помер отець...

А тут під королевським командармом

відвага наша сходить нанівець.

Від Англії відходять кораблі,
рубають горизонт гарматні труби,
з вас не один на рідній тій землі
зустріне хрест, де він залишив любу.
А Дрейк, обмивши переходів сажу,
що налягла за довгі числа миль,
як рівний, поруч королеви ляже,
як рівний Родс*, Лоуренс,

Біконсфільд.

Я ж кличу знов — єдина в мене ціль,
її скажу одверто й прямо,—
знімайте машкару романтики з мерців,
товариші із Глазго й Бірмінгама!

---

* Відомий шпигун і авантюрист кінця ХІХ століття.

МАКСУМ КЛИЧ-ЗАДЕ

Поема

I

Знайомство було коротке —
ми весело тиснули руки,
в цей час, розриваючи обрій,
у напрямку Гарму злітав,
поклавши на землю тіні,
розсипавши рівний стукіт,
гарячих пісків переможець,
місткий, блискучий літак.

Звисав над майданом Фрунзе
розгорнутий неба прапор,
багрові хмаринки на заході
вихорились, як водоспад.
Ще жодний довідник світу,
ще жодна радянська карта
не знала такого міста,
як місто Сталінабад.
Рафік подивився на небо:

— Це смерть оврінгам і тропам,
декханам з кров'ю на п'ятах,
з важким прокляттям хурджин,
бо путь двадцятип'ятиденну —
звідси і до Хорога —
можемо перестрибнути
за п'ять недовгих годин.

Тепер прокладає дороги
наша могутня влада,
рубає незнані гори,
відстань жорстоку руба.
На заході жар хмаринок
збігав униз водоспадом,
серпанком жовтогарячим
вкриваючи Сталінабад.

Співали пісень тягучих
в хоні* юнаки повнолиці,
йшла прохолода з околиць,
за гори котився день.
Купуючи тибетейку
в завішеній шовком крамниці,
зустрінувся я випадково
з колгоспником Клич-Заде.

Кожна країна має
звичаї особисті:
ми стрінулись в Таджикистані —
радянського світу сини.
Нам люба була прохолода,

---

* Чайхана — чайна.

і ми до околиці міста
вирушили, не вагаючись,
в обійми чайхани.

II

Афганські розпечені зорі
тримають місяць в облозі,
що путь собі прокладає
від Бухари на Термез*.
Коні ідуть по дорозі,
коні біжать по дорозі,
через провалля і смерть.

Верхівці пісні позабули,
молитви забули верхівці,
жене їх фрунзівська бирса,
у очі піски, як сніги,
і дехто пада в провалля,
хтось губиться в цій мандрівці,
та держить путь до Кабула
емір Олім-хан Мангит**.

Ніч розгортає повільно
на заході зоряний килим,
вкриваючи непомітно
спрагле обличчя землі.
Двісті дружин вродливих
пророку Аллаха лишили

---

* Термез — місто на нашому кордоні з Афганістаном.

** Олім-хан Мангит — останній емір бухарський.

всесвітню розбещену похоть,
люєс і дріж колін.

Двісті дружин вродливих
пішли в колони повстанців,—
там кожна буде людиною
і справжній побачить світ,
зненависть дика наповнює
серця тужливі, шанці,
та держить путь до Кабула
емір Олім-хан Мангит.

Прадревня розбещена похоть
над кишлаками гуркоче
підковами коней еміра,
шаблями його вояк.
Йому на ліжку потрібні
кожної, кожної ночі
дівчинка наймолодша
або наймолодший юнак.

Хто проти цього повстане,
хто скаже слово пророку,
хто ніж із Ванча підійме,
щоб стерти кривавий слід?
І водить по дітях таджиків
сп'янілим, блудливим оком
остання велич бухарська —
емір-Олім-хан Мангит.

III

Кишлак зустрів еміра
мовчанням глухих кибиток,—
навіть собаки залізли

до найглухіших кутків.
Холопи Мангита зірвали
усі кишлакові квіти,
щоб в пахощах потопали
Оліма величні кістки.

Холопи Мангита звеліли
батьків на площу зігнати,
батьки мовчазні і суворі
вели хлопчаків і дівчат,
і плакала в андаруні
тоді не єдина мати,
хоч жодна сльоза не жевріла
в наллятих жахом очах.

Максум Клич-Заде лишився
уже давно без родини —
розтанули рідні обличчя
у глиняній далині,
лиш брат восьмирічний був з ним,
та оком емір накинув,
і от забирають хлопця
править весільну ніч.

Максум упав на коліна
і плакав перед еміром,
Максуму сімнадцять років,
і він застається один
на цілому жовтому світі
в годинах, що крутяться виром,
де тільки жебрацтво і тропи
з важким прокляттям хурджин.

Ніч підступала сувора,
змітаючи зорі за хмари,

ледь-ледь було чути пахощі
фрунзівської снаги.

На килимах пив за щастя,
про вдачу зрадливу марив,
постукуючи кістками,
емір Олім-хан Мангит.

Що сталось,— Максум не знає
та тільки непевний ранок
поповз по стінах кибиток,
розбивши непевний мир,
пішли у гори дехкани,
пішли до червоних в тумани...

До третіх півнів далеко
в дорогу рушив емір.

Він руку тримав на пов'язці,
і кров на шовках жевріла,—
від хлопчика довелося
тікати, Оліме, тобі.

На килимах у наметі
лишилося хлоп'яче тіло
з суворою мужністю зморщок
і м'ясом серед зубів.

Тумани зійшли над горами,
світанок був схожий на вечір,
осіння роса тремтіла
намистом дитячих сліз.

Холодний мрамур брата
Максум поклав на плечі,
хитаючись від люті,
в провалля дике поніс.

В проваллі вили гієни,
вили вовки і шакали,

шуміла пожовкла й безсила
на схилах слизьких трава.
До гір з бухарських мечетів
білі піски підступали,
і там останній притулок
він брату приготував.

Стомлені руки і плечі
хмар обгортала сіра,
вщухав по м'язах прибоєм
мстивої крові огонь.
Три дні над могилою брата
Клич бачив руки еміра,
і сльози пекучі, як сонце,
палили обличчя його.

Обличчя з рухливими віями,
де брови, як дві дороги,
спадають до перенісся
тонкою чорнявістю рис,—
у кишлаку недаремно
уже зазирали на нього
дівчата і молодиці
крізь байдужу старість чадри.

Тремтіли юнацькі руки,
одежа вкривалася пилом,
кожна хвилина прощання
довша за вічність була,
і в серці кипіла лютість,
і ненависть в серці кипіла,—
та вище були за ненависть
емір, Магомет і мулла.

Памірські вітри стрибали
по гілочках саксаулу,
змитаючи порох у камні
з усіх оvrінгів і троп,
і десь набрякала далеч,
іще незнайомим гулом
видзвонював мармур байдужий —
мідяний, далекий крок.

IV

Коли у тебе лиш руки,
важко лізти на гору,
важко дійти перевалу
через оvrінги глухі.
В садах і ариках широких
живе з Клич-Заде поруч
найкращий із правовірних
Ак-Абдула-Рахім.

Рахім виходить на ганок,
і піскова доріжка
уже під ноги стрибає
улесливо, наче кіт.
Сік по садах бунтує
медом в дубових діжках,
рис, як дівочі сльози,
прозорий та важкий.
Три дружини Рахіма
співають пісень в андарунах:
— Слава, слава і слава
тобі, великий аллах!—
Грає господарю щастя

на золотавих струнах:

— Живи, молодий, смійся,
Ак-Рахім-Абдула!

— Живи, молодий, смійся,
твій борг, наче лелека,
розтанув у горах афганських,
де точиться давній бій.

— Живи, молодий, смійся,—
не доведеться беку
стягти омачі і гроші,
які позичав він тобі.

Мотається бек за еміром.
Від подиху революцій
він вкупі з Мангітом буде
шукати щастя ключі.
З надійними чабанами
твої отари пасуться,
лежать під дувалом на дворі
твої нові омачі.

І гроші твої по кибитках
уже проростають рижем,
бавовною проростають
і м'язами бідняків.
Ти на шашлик щоранку
добірне ягнятко ріжеш,
овес з Фергани духмяний
щоранку пробує кінь.
Твоє вогкувате обличчя
повага наляляла по вінця,
безбарвні маленькі очі

нагадують древній арик,
лягурне тіло добре,
і шерх радянських червінців
тобі дорожче і ближче
за дзвін золотий Бухари.

Пухнастою хусткою вкрила
землі твої бавовна,
в кожній кибитці працюють
на тебе, Рахім-Абдула.
Ти мариш: йдуть каравани,
й рахує бігули повні,
скарби твої рахує
з неба сам аллах.

Ти мариш: по всіх дорогах,
по всій знайомій окрузі,
з погляду, слова й руху —
йде череда робіт,
й ти зв'язуєш міцно
над кишлаками вузол,
бо води і землі віднині
підвладні лише тобі.

Ти марш... а поруч тебе,
порвавши пута неволі,
пута, що шкіру здирали,
облудні та важкі,—
кінчають навіки з жебрацтвом
іще неокріплі й голі,
та з силою непереможною
кибитки і кишлаки.

Час не стирає події,
і ми визнаємо епоху;
нехай прокипіли буруни
і років смуга пройшла,—
гримів над пісками і спекою
дехканський фрунзівський похід,
і хвиля його розпечена
стьобнула Максумів кишлак.

Уже про Москву і Фрунзе
співці складали робаї,
в них гнів до еміра Мангита
визвольним огнем горів.
Тікали з Мангитом беки,
тікали з Мангитом баї,
тікали з ним урядовці,
згонщики і крамарі.

Дали Максумові землю,
дали Максумові воду, —
чекали цього від еміра
діди, батьки і сини;
чекали, йдучи до могили
сумними рядками здавен,
з очами, що світу не бачили
від злиднів і темноти.

Діди чекали на землю
від бека й бухарського бога,
чекали, що землю дасть їм
емір Олім-хан Мангит.
Жебрацтвом, потом і смертю

кінчалась чекань дорога,—
вони діставали землю
в мовчанні власних могил.

Батьки чекали на воду,
постав Васса в Бальджуані,
щоб риж на столи бідняцькі
грайливим струмочком потік.
Та цар з еміром сильніші,—
у фіалковім тумані
збирали їхні холопи
з шибениць урожай...

Біль за нещасним братом
у вільній роботі згасала...
Максум зрозумів не одразу
(хай думка невірна була),
що вища за всіх емірів
народна бідняцька сила,
і з нею за правду
стоять Магомет і мулла.

Червоні бійці розстріляли,
розбили прокляті сторіччя, —
грими, наша юносте, вище,
грими, молода пора!
Максум у загонах бачив
веселі хлоп'ячі обличчя,—
це юність свою надсилали
Москва, Херсон, Бухара.

Червоні дехканські загони
розруйнували віру
до того, кому віддавали

свій піт батьки і діди.
Та дужче за славу божу,
за славу святу еміра,
Максумові мозок туманив
мулли молитовний дим.

Мулла простягає руки,
і правовірних коліна
уже цілують землю,
попечену і стару,
очі на схід повертаються,
і віковічна омана
спадає на них завісою
з посохлих, старезних рук.

VI

Прекрасні квітневі ранки
лягають в рожевих горах
розгорнутим оксамитом
на схилах білявих грунь,
і хлопчиком вітер проходить,
по тропях здіймаючи порох,
із нього кладе на листя
тонку, сухувату кору.

О весно! Ти краща з юних,
ти краща з усіх коханих,
ти з першого проліска дивишся
непевно і крадькома,
ти дівчиною проходиш,
ти гониш з облич тумани,
і ми забуваємо зморшки,
що їх принесла зима.

І хай чадра на обличчч,
та серця нічим не закриєш,
воно вбирає промені
наснажених пристрастю днів;
воно набрякає коханням,
увечері тоскно ниє,
стрічаючи невідому,
гаптовану зорями ніч.

Збирається молодь на свято,
любові в піснях не злічиш,
серце твоє у грудях
про перемогу гука,
а ти стоїш у задумі —
чадра сховала обличчя,
все ж краща з дівчат околишніх
Рахімова Назокат.

Бо погляди непомітні,
бо губ непомітний натяк,
по найвужчих тропках
на гору напружений біг.
Рвучкі стрибки без розгону
над райдугою багаття,
пливба по вибоїстій річці —
належить сьгодні тобі.

Уже соромливу заздрість
твої подруги ховають
(хоч увічливо й чемно
з тобою розмови ведуть), —
кращий з хлопців околишніх
у прірву повзе над краєм,
щоб квітку тобі принести
червону і молоду.

Цей хлопець з рухливими віями,
де брови, як дві дороги,
спадають до перенісся
тонкою чорнявістю рис,—
у кишлаку недаремно
не раз зазирали на нього
дівчата і молодиці
крізь байдужу старість чадри.
І ти приймаєш тендітну,
забризану росами квітку,
стоїш перед ним одверта,
струнка і до сліз проста.
Він очі свої ховає,
від тебе відходить швидко,
бо він розуміє: ти любиш,
і треба калим дістать.
Калим,— коли серце належить
лише тобі, молодому,
і зовсім йому непотрібний
з овець і грошей калим.
Та всюди свої закони,—
Максум простує додому,
що міцно став під чинарами
і де господар — Рахім.
Рахім позичити радий:
— Омач?— будь ласка і грошей...
Та тільки тоді одробиш
під риж за чинарами кут.—
Коли б же ти знав, господарє,
що цей хлопчисько хороший
твоїми ж грошима хоче
купити твою дочку.

VII

У синь оксамитову вечора
тополі в'їдалися гострі,
розбризкував пахощі тьмяні
обласканий квітнем бузок.
Максума на шлях південний
покликав далекий постріл,
що наче ножем басмацьким
розрізав тишу навкруг.

В полоні кохання звірі
вели весняне весілля,
і їхнє виття розливалось
в задушній квітневій млі...
Та падали десь підкови
по схилах, укритих цвіллю,
й чуйливе обвітрене вухо
Максум прикладав до землі.

І тупіт глухий ударив
прибоєм в засмагле обличчя,
підкови, злютовані втечею,
приймала земля туга.
Коли б піднестись над горами,
побачив би ситих коней,
що путь собі прокладали
у напрямку на Гарм.

Край світу по урвищах диких
незнані ламались дороги,
пливло, закриваючи гори,
тманів густе молоко.
Та ось до вуха Максума

із темряви вистрибнув стогін,
не схожий на крик гієни,
не схожий на дзенькіт підков.

І знову стогін. І тиша...
І крики... І стогін знову.
Максум побіг. По дорозі
пил розлігся тяжкий.
Гори в імлі були схожі
на чаші принадні плову,
напоєні м'ясом і рисом
в перцевій парі смачній.

Грива лежав край дороги
з простреленою ногою.
В очах пливли перевали,
заплутані ливами троп...

Максум розірвав сорочку...
І через хитливість ночі,
пригадуючи Україну,
батьків, і любу, і дім,
на нього дивилися вдячно
з дніпровської сині очі,
«невірного» сині очі,
прозорі і молоді.

Стрибнула назад дорога,
у вуха рвонувся стогін,
місяць впіймав і стиснув
Максумову довгу тінь,—
вона на кишлак повернула,
вона шукала дороги,
бо вчили проти «невірних»
мулла, Магомет і святі.

Бо вчили проти «невірних»
укриті пісками сторіччя,
сторіччя жебрацтва і поту
дідів, батьків і синів.
Максум пригадав, до болю,
загонів одверті обличчя.
Місяць сховався за хмари,
шлях оточила ніч.

VIII

Ірже за дувалом огир,
жагу відбиває мармур,
гойдає над проваллям
і повертає назад.
На ситій кобилі приїхав
сюди з далекого Гарму
пити і гостювати
Рустам-Сулейман-Бірза.

Рустам примружує очі,
пухкі потирає долоні,
йому приємно бачити
господаря в добрий час.
Товчуть копитами глину
наснажені спрагою коні,
і пристрасть невтомно танцює
з краплинами люті в очах.

Рахім щасливий почути
сусіди привітне слово,
ніздрі вбирають пахощі
перцової ропи,

горлицями злітає
димок над тарелями плову,
і опій в глиняних люльках
принадами легко кипить.

Масні, бундючні щелепи
глянцем вкрива насолода:
— Рахіме — за вдачу! Повніше!
— Ось рису. — Спасибі! — Ще...
Уже з-за дувалу чути
стомлених коней подих,
що двір собою заповнює,
по килимах м'яко тече.
Рахім підводить обличчя:
— Тепер і до справи можна...
На ню молоді зазирають,
та в мене дочка не така.
Коли об'єднаєм з тобою
двори і овець отари,
не риж, а золото встане
під спекою у пісках.

Коли об'єднаємо коней
і силу свою, і вдачу,—
ми будемо першими баями
на цілий бухарський світ. —
Господар підводиться з полу,
і очі його гарячі
дивляться, вижидаючи,
на гостеві ноги криві.

Рустам розстібує комір,
маленькі заплющує очі,
з таким поважним господарем

угоди легко дійти.
І пахне йому кімната
солодким теплом дівочим,
він руку дає Рахімові,
і легко рука тремтить.

Ці руки зробили багато
в пісках, кишлаках і горах.
Силу цих рук поважає
сам Ібрагім-бек.
Ну, що ж, що обличчя подзьобане
і губи, як шабля сувора,
все ж він міцний та багатий
у Гармі й Курган-Тюбе.

У Гармі, Ходженті й Кулябі
його поважають і знають,
слава його розляглася
на мармурі й пісках,
тому-то в андаруні
лише йому розквітає
весна твоя вісімнадцята,
Рахімова Назокат.

Готуй своє тіло старому,
ти будеш у нього четверта,—
три уже мають зморшки,—
пройшла любові пора.
І сум, і одчай, і сльози
солоні, скупі, одверті,
на віях твоїх закриває
від ока чужого чадра.

Приходить мулла і з цікавістю
схиляє голову білу,

ту, що багато знає
підступів, зрад і змов.
Рахім підсуває люльку,
і тільки пухнастий килим
чує і занотовує
тихі слова розмов.
Гість посапує легко:
— Листи до Сарай-Комару...
Я їй наказав хлоп'ятам
у прірву його штовхнуть... —
Над ситим і теплим пловом
злітає білява пара,
мулла і господар дивляться,
куди це Рустамів путь?

ІХ

Воно кишлаком лежало
з ім'ям невдах — «Понеділок»,
на варті околиць стояли
тополі пожовклі й глухі,
завжди зустрічало тишею,
засмаглим, червоним пилом,
щоб стати найкращим містом
на цілий Радянський Схід.

Та це відбулося пізніше...
Тоді між гірських провінцій,
де правив криваві весілля
харциз Ібрагім-бек,
Максум зрозумів єдине
з хрипких уривків чужинця,
що треба негайно бігти

з пакунком на Дюшамбе.
Туди тридцять п'ять кілометрів,
стільки, звичайно, й додому,
коли ж розплутати тропи,
п'ятнадцять розтануть враз.
Максум, не вагаючись, рушив,
хоч денна пекуча утома
лягла на широкі плечі,
як чорна сусідня гора.

І ось на вулиці Леніна
його проковтнули двері,
стрункий коридор і двері —
в кімнату широку, як світ.
Серце тягнуло звідси
в піщану задуху прерій,
та пізно — схрестили позаду
гвинтівки вартові.

Максум простягає пакунок,
тихо простує до столу,
з острахом поглядає
на двері через плече,
бо цей обережний погляд
і череп, як сонце, голий
кличе його до себе,
пронизує і пече.

Людина з-за столу підводиться:
— За це пролетарське спасибі.
Максумову руку тисне
міцно, як перший друг.
— Я дуже і дуже вдячний.
Грива і тут не схибив,

і тут з басмацькою зграєю
він виграв нелегку гру.
У нього кров більшовицька. —
Максум аж з стільця підскочив
(стримувати себе
хлопець, видно, не звик).
Як же тепер він подивиться
муллі старенькому в очі,
бо він врятував «невірного»,
а «невірний» ще й більшовик.

— Що з вами, товаришу? — й знову
оцею обережний погляд,
який покрив обличчя
у плями червоні й синь...
Людина уже продовжує
паперів неспішний огляд
і каже: — За вашу роботу
що завгодно просіть.

Кіньми і криком верблюдів
кипів кишлак за дверима,
дзвіночками караванів
підходив і десь вщухав,
Максуму перед очима
встали отари Рахіма, —
пухнаста і тепла вовна
на ічиках і кожухах.
У вікна падали промені
живі, важкуваті й гострі.
(Мене і зараз приваблює
своєю спекою Схід).

Максуму здавалось, що сонце
йому надсилає остриг,
і він попросив баранів,
щоб з заздрості луснув Рахім.

І ось дорога додому,
легка і весела дорога,
ідуть барани попереду,
Максум рахує сліди,
а з урвищ пливуть тумани,
як чорна пересторога,
пливуть і зникають тумани
під сонцем, як він, молодим.

Х

Завжди поважний і чемний,
а зараз — сповзає піна
з губ, що двома черваками
звиваються на лиці.
Руки не знайдуть місця,
тремтять неслухняні коліна,
і він пробігає по двору
одверто старий і злий.

— Нащо хвилювання? Киньте!
Це, може, наговір просто... —
Рахім з презирством кидає
погляди на муллу,
і крутиться, не зупиняючись,
по двору огидна постать,
прямим кутом випинається
мулли старого тулуб.

— Візьміть у нього баранів...
— Баранів?— Обличчя світліша,
Ак-Абдула спиняється
і дивиться пильно в арик,
з лоба зморшки збігають —
обличчя вкриває повага,
незрушна, як панцир старий.

Мулла піднімає очі:
— Я зовсім не хтів хвилювати,
а просто за вашим дувалом
вона зустріла його.
— Нічого. Візьму баранів,
вижену геть із хати,
одразу у нього загасне
нахабства такого вогонь.

— Отак і треба з такими...—
Мулла уже чує запах
свіжого плову і опію,
що швидко запалять вони,
він погладжує руку,
що схожа на звірячу лапу,
що ладна усе хапати,
хапати, душити усе.
Мулла нічого не бачив,
а просто Максум до нього
прийшов, щасливий від вдачі,
поради просити собі.
Мулла погладжував руку,
мулла обіцяв допомогу,
і хлопець відкрито визнав,
що він Назокат любив.

ХІ

Вечір стояв за вікнами,
в медресе густа прохолода,
одстояна тиша і спокій
камінь глухий облягли,
і тільки бився в колонах
Максумів нервовий подих,
що ждав останнього слова
для дітей своїх від мулли.

Мулла хитав головою:
— Виходить, Рахімова правда.
Законів правовірних
ніхто не може зламати.
Він тобі для засіву
насіння злакових трав дав.
Тобі на весняну оранку
позичив новий омач.
Лізе іржавим багнетом
в серце Максуму слово
пророка добра і щастя,
святого вчення знавця.
— Отже, віддай баранів,
жебрач, як батьки, і знову
піт на роботах Рахіма
потай стирай з лиця?

Знову, знову і знову
на праці важкій надривайся,—
рий рівчаки і воду
пускай на землі чужі,
носи на стомлених плечах
сувору червневу спеку

і знай, що разом з водою
сила твоя стіка.

Кров наступає на серце,
кров набрякає гнівом,
гонить на жовту шкіру
холоднувату росу,
по жилах бунтом проходить
ще незнайома злива,—
в очі мулли з недовір'ям
дивиться вперше Максум.

Вперше Максум з недовір'ям
ловить мулли слово.
Здається... йде до кибиток
ніч з Кабула глуха,
здається, вертає давнє —
на шию сідає знову
новий міцний і здоровий
Мангит емір Олім-хан.

На що ж котилась по краю
висока дехканська розплата
з гнобителем і грабіжником
аулів і кишлаків?
Мулла на боці Рахіма.
Максум пригадує брата,
Максум рішуче шпурляє
в обличчя мулли:— Покинь!

— Покинь! Я кажу одверто,
уперше кажу без жаху —
правда в темряві світить.
Ніч наді мною була, —

я двадцять зелених років
молився тобі і аллаху,
а маю лише мозолі
і втому, що дав Абдула.

Урюк по садах розкинув
свої біляві намети,
дзвінкими хвилями стукає
в проваллях перша гроза.
Мулла допомогу кличе
від самого Магомета,
і острах у серце Максумове
гадюкою заповза.

За острахом лізе вагання...
Віками одстояна віра
в страшну Магометову силу,
незрушна, як спокій злий,
Максум не вірить Рахіму,
Максум прокляв еміра,
та вище за все на світі
для нього слава мулли.

Прокляття віків над Максумом
лежить, як осіння хмара,
що разом з собою приносить
старезні печаль і сум...
... З надійними чабанами
Рахімові йдуть отари,
без опору і заперечень
борг визнає Максум.

XII

Сонце було звичайне,
прозорою димкою вкрите,
зав'язувало над головами
міцної задухи вузли.
Та бігли чутки вулицями,
стрибали з вікон кибиток,
повзли по піску розтопленому,
стихали і знову повзли.
Рахім покликав сусідів,
поважних на цілу округу,
лягали до стін в прохолоді
упевнені голоси:

— Коли і не вийде нічого —
вони послаблять попругу.
— Так, так, вимагають бавовни.
— І гроші, і риж неси.

— За зброєю справа не стане.
— Бірза від самого бека.
— Листи він дістав таємні,
що йшли на Сарай-Комар...—
На вулицях розляглася
ще небувала спека,
і вітер з колін підвестися
хотів, та усе дарма.

Сонце було звичайне,
там, де глухі тополі
дивились в грайливу річку,
не бачачи власних гілок,
збирались засмаглі й уперті,
підставивши груди голі

під променясте мереживо,
що наче олія пливло.

І тут вибухали розмови,
і тут готували зброю,
чекаючи на кибитки
із Гарму годину лиху...
Та збори ці — річ не цікава,
ми знайдемо краще героя,
що після розмови з муллою
за місяць змарнів і схуд.

Ну, хто йому дасть пораду?
Піти до медресе знову,
стояти пнем і дивитись
на тихе весілля мух,
та після такої поради
він має тільки половину
до хліба та воду гарячу,
що гріє сонце йому.

Та що це? Вершник на вулиці...
Одразу Максум за ворота,
вершник до нього алюром,
аж стогне розпечена путь.
Обличчя Максуму вкривається
холодним засмаглим потом,
губи сухі шепочуть:
— Грива? Не може бути!

Грива з коня стрибає,
міцно стискує руки.
— Аж ось довелось зустрінутись!
Та ти, я бачу, не той.—

Максум нічого не чує,
бо серця нервовий стукіт,
як постріл, як грім, як вибух,
як дзвін з коштовної міді,
що по окрузі луна...

— Слухать чужі розмови
не треба ніколи, мій друже,
ми ще повернемось, так —
нам неодмінно треба
цих хлопців зустрінути знову,
а зараз поки подивимось,
що робить Рустам-Бірза.

Рустам віддає накази
своїм найкращим загонам,
за сорок кілометрів звідси,
за тридцять від Дюшамбе.
— Завтра вночі ми оточимо
транспорт зброї червоних,
живими в полон не брати, —
так наказує бек.

Цей транспорт везе допомогу
залоги Сарай-Комару,
командую операцією
я — Рустам-Бірза. —
Тут сонце було не звичайне,
над урвищем бігли хмари,
збиралася несподівана
пізня червнева гроза.

Коні били копитами
попечену і жовтаву

землю, що перса відкрила
під теплі струмочки води.
Підводили стомлені голови
з-під пилу посохлі трави.
Кружляв над басмацьким табором
терпкий неспокою дим.

Хто знає, якими шляхами
дійдуть вони перемоги,
де голову юнацьку
оцей, в чалмі, покладе?

Тополі над краєм річки
бачили, як без тривоги
зброю несли дехкани,
щоб завтрашній стрінуги день...
А от і Максум. Він знімає
з коня Гриви хурджини,
несе обережно на схованку,—
не брякне метал ніде.
Грива йому розказує
про дівчину з України,
що зараз бригадиром
працює в Дюшамбе.

— Вона шість діб не відходила
від ліжка мого після того,
і ось я тепер здоровий
і знову готовий на все,
ти завтра і сам побачиш,
як ми ударим з дороги,
почуєш, яких заспіває
Бірза Сулейман пісень.

Бо лист, що вони забрали, —
дурниця, — кажу одверто,
пробач, але не поможе
їм ні мулла, ні аллах.
Побачиш, Максуме, зможемо
не тільки Бірзу подолати,
баранів тобі пригонить
сам Рахім-Абдула.
А твій героїчний вчинок
не забуває влада,
влада Радянська, Максуме,
шанує синів своїх...—
Далеко, далеко в горах
народжувались водоспади,
і падав під сонцем гарячим
в провалля одвічний сніг.
Він набрякав і падав,
у далечі синій танув,
крутився дзвінкою кригою
у каламутній воді.
Над горами і пустелями,
над цілим Таджикистаном,
уже достигало сонце,
наснажене соком садів...

І тільки Грива із двору, —
одразу перед Максумом
старенька, смиренна постать
руку кладе на плече.
Зморшки на висхлому лобі
несуть глибоку задуму,
примружені вії ховають
звірячу цікавість очей.
— Мій сину! За тебе аллаху

я довго молився сьогодні,
він іспитом правовірних
обрав тобі долю таку,
він бачить твої страждання,
він бачить сльози народні,
Рахім приведе баранів,
віддасть за тебе дочку.
Ти віриш мені, мій сину?
Хто це від тебе поїхав?
Ні, ні, не кажи! Я між іншим
у тебе про це спитав.

Максум вже втрачає рішучість,
Максум вже сказати готовий,
бо погляд мулли спалахує,
як блискавка у млі.
Та тільки з-за дувалу
чути Рахімове слово,
мулла повертає голову,
тулуб гне до землі.

В очах застигає чекання...
На щелепах у Максума
нервові бігають яблука,
вогнем горить голова.
Обличчя мулли у зморшках,
як сіра попечена гума,
йому говорить більше
за всі смиренні слова,

ХІІІ

Стежками дзвінкими крокують
вперед обережно коні,
стомлені вух мембрани
ловлять далекий грім,
навколо зорі танцюють
з хмарами у розгоні,
непокою сон розлігся
в хащах чорних борід.

Грива їде попереду,
рідне село далеко,
там мати чекає і довго
на вибитий дивиться шлях.
А він проводить загони
і переборює спеку,
щоб всюди за ним вставала
оновленою земля.
Його надіслала партія
в непереможний наступ,
він згадує бій під Києвом
і сміло загони веде...
В обличчя вітри насувають
вовну туманів пухнасту,
під одягом холод кістястий
до самого серця бреде.

Та гріє серця дехканські
про перемогу дума,
вона встає перед ними
з першим блиском зорі.
Лягла з загонами вкупі
сьогодні дорога Максума,

дорога відваги і мужності —
найкраща з усіх доріг.

Максуме! Голову вище,
ширше відкрий ти очі,
завтра ти мусиш провести
з беком останній бій!
Зараз вітер і холод
під ковдрою злої ночі
й провалля, що поруч в'ється,
готуючи ліжко тобі.

Максуме! Твій кінь стомився.
Ти чуєш, Максуме! Втома
найгірший з усіх супутників
під час походів таких.
Твій кінь тут проходить вперше,
дорога йому незнайома,
летить з-під підків каміння
униз, мов круки важкі.

Максуме! Ти чуєш, в темряві
піниться і гуркоче
річка, стиснута горами
і вужча за тропу.
Максуме! Ти чуєш? Прокинься,
швидше відкрий очі,
інакше тобі не сходити
славний дехканський путь.

Максуме! Максуме! Максуме!
Ти чуєш, Максуме?! Пізно
до тебе прийшла обережність
і стала біля гори,—
внизу ураганна річка

камінням гуркоче грізно,
мостом повис над проваллям
твій запізнілий крик.

І сполох біжить над загоном,
і коні танцюють на кручі,
і в кожному русі бійців
без голосу жах кричить.
Грива бійцям наказує
кинути довгі канати
у прірву, де висне безсило
тіло твоє в арчі.

Хрипить і стогне далеко
твій кінь в рудуватій піні,
його накривають хвилі —
уже не втекти від них...
Перлини зірок червоних
сповзають по ковдрі синій,
мов краплі гарячої крові
з розчавлених пальців твоїх.

— Максуме! Товаришу! Чуєш!—
Лице командира схилилось,
за темрявою не видно,
в тривозі воно чи ні.
І тільки вогник цигарки
чоло занотує біле.
І знову над цілим загоном
на варті вітер і ніч.

Уже принесено хмизу,
і, наче співаючи вдачу,
в напружену тишу злітають

іскри веселі, живі.
На кручі вистрибує блискавка,—
над урвищем огнище скаче,
сумні і жилаві руки
Максума кладуть на траві.
— До ранку тобі полегшає,
ти з нами вирушиш в наступ... —
Грива легко стирає
з обличчя солону ропу.
Грива підводить стремено,
щоб ногу Максумову вкласти,
і вперше за двадцять років
любов пізнає Максум.

ПРИМІТКИ

Андарун — жіноча частина кибитки.

Бачча — хлопець.

Бек — управитель округи, губернатор.

Бай — куркуль.

Басмачі — куркулі, що під проводом авантюриста Ібрагім-бека виступали проти Радянської влади на Сході.

Бісйорджуйго — багато, багато аरिकів.

Ванч — район у Таджикистані, ушавлений своїми ставленими виробами.

Вахи — річка в Південному Таджикистані, в перекладі — звір.

Дехканин — селянин.

Дувал — огорожа з глини.

Дюшамбе — колишня назва Сталінабада.

Дюшамбінка — річка біля Сталінабада.

Джумгуріет — республіка.

Заде — син.

Енвер-паша — ватажок басмачів, забитий в 1922 р.

Ібрагім — колишній ватажок басмачів.

Кибитка — хата.

Кишлак — село.

Кзилкові — червоні.

Каракові — від кара — чорний.

Каракум — чорний пісок.

Калим — викуп.

Мулла — піп.

Медресе — мусульманська духовна школа.

Назір — голова, керівник.
Оврінг — тропа з хмизу над проваллям.
Олім-хан Мангит — останній емір бухарський.
Омач — плуг.
П'яндж — річка на Памірі.
Робай — форма східного вірша.
Рафік — товариш.
Хурджина — торбина.
Шайтан-арба — бісова арба.

ЗМІСТ

Робітник-поет Іван Калянник. Передмова Т. Масенка 3

З книги «Риси обличчя»

	Стор.
Ранок	23
Робота	25
В цеху	28
Темп	31
Утома	35
Подорож до Сталіно	37
Тривога	39
Гези	42
Поїзд	44

З книги «Висока путь»

Після читання Ремарка	49
Тарасові	53
Курс	55

З книги «Поезії»

Лісоруби	59
Радість	61
Пісня	62

З книги «Дорога на схід»

Іду...	65
Елеватор	67
Пустеля	69

	Стор.
Гори	71
Майдан	73
Приспів	75
Пісня про Вахш	77
Злість	79
Батько	81
Сміливість	84

З книги «Східні новели»

Смерть	93
Любов	97
Повість про подорож до Сталінабада	103

З книги «Майдан»

Лист до червоної молоді Шанхая	115
Ніч	118
Розмова з другом	120

З книги «Гордість»

Олександра	
1. Прохання	125
2. Харків	126
3. Із Омара Хайяма	129
4. Зустріч	130
5. Чекання	132

Пісня про синів	135
Король Лір	137
Із О. Прокоф'єва	139

Пісні веселого Клеанта	
1. Посвята	141
2. Марго	142
	Стор.
3. Труд	143
4. Гордість	145

Френсіс Дрейк (поема)	147
Максум Клич-заде (поема)	158
Примітки	196

Каляник Иван Иванович

Стихи

Издательство «Радянський письменник»
(На украинском языке)

Редактор *М. Л. Нагнибіда*

Художник *Ю. І. Яроменок*

Художній редактор *К. І. Золотарьова*

Технічний редактор *Й. М. Вайшенкер*

Коректор *М. Л. Брандіс*

Здано на виробництво 25.VII 1959 р. Підписано до друку 14.X 1959 р. Формат 70×92/32. 6⁹/32 фіз.-друк. арк., 7,64 ум.-друк. арк., 6,49 обл.-вид. арк. +1 вкл.

БФ 22555. Тираж 2000. Зам. 9187.

Ціна в оправі 4 крб. 35 коп.

Радянський письменник, Київ, Червоноармійська, 6.

Книжкова фабрика Головополіграфвидаву Міністерства культури УРСР, Одеса, Купальний зав., 5.

411131011

